ਸਹਿਜ

"ਬਿਨੁ ਸਹਜੈ ਸਭੁ ਅੰਧੁ ਹੈ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਗੁਬਾਰੁ ॥"
ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੩ ॥

ਲੇਖਕ : ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :
ਡਾ: ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰੀ
ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ
ਬਾਨੀ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੋਸਾਇਟੀ (ਰਜਿ:)
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ।

ਸਤੰਬਰ 2002 ਨੂੰ ਛਪਿਆ 20,000

—ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਨੂੰ ਭਜੇ ਹੋਏ ਦਾਨ ਉਪਰ ਸੈਕਸ਼ਨ 80-G ਇਨਕਮ ਟੈਕਸ ਦੀ ਧਾਰਾ 1961 ਅਧੀਨ ਟੈਕਸ ਦੀ ਛੋਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

—The Donations made to Pingalwara are exempt under section 80-G of I. T. Act, 1961.

ਭੇਟਾ ਰਹਿਤ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਡਾ ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ
ਪ੍ਰਧਾਨ,
ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੋਸਾਇਟੀ (ਰਜਿ:)
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ
ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਬਿਲਡਿੰਗਜ਼, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।
ਫੋਨ : 584713, 584586
website: www. Pingalwaraonline.org
E-mail pingal@jla.vsnl.net.in

ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਿੱਤ

ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ ਜਿੱਥੇ ਬੇਆਸਰੇ, ਅਪਾਹਿਜਾਂ, ਪਾਗਲਾਂ, ਬੀਮਾਰਾਂ, ਦਿਮਾਗੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ-ਸੰਭਾਲ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਜ਼ਾਤ-ਪਾਤ, ਨਸਲ, ਰੰਗ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠ ਕੇ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਇਸ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਫ਼ਿਕਰ ਵੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਕਿ ਕਿਤੇ ਹਵਾ, ਪਾਣੀ ਤੇ ਧਰਤੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਵੀ ਮਨੁੱਖੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਭਗਤ ਜੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਇਖ਼ਲਾਕ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣ ਵਾਸਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ, ਕਿਤਾਬਚੇ ਛਾਪ ਕੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਬੂਹਿਆਂ ਅੱਗੇ ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ, ਮੇਲਿਆਂ ਵਿਚ ਆਪ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਭਾਰੀ ਚਾਅ ਨਾਲ ਵੰਡਦੇ ਰਹੇ। 'ਸਹਿਜ' ਕਿਤਾਬਚਾ ਦੈਵੀ-ਦਰਵੇਸ਼ ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ-ਕਾਲ ਵਿਚ ਛਪਵਾਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਹਰ ਘਰ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਇਹ ਟਰੈਕਟ 2,90,000 ਛਾਪ ਕੇ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। 'ਸਹਿਜ' ਕਿਤਾਬਚੇ ਨੂੰ ਮੁੜ ਉਸੇ ਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋਰ ਛਾਪ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹਿੱਤ ਭੇਜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ॥

—ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀ
ਜਨਰਲ ਮੈਨੇਜਰ ਅਤੇ ਮੁੱਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ-ਵਿਭਾਗ
ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਭੂਮਿਕਾ

'ਸਹਿਜ' ਲੇਖ ਮੈਂ 'ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦਾਂ' ਨਾਮੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚੋਂ ਲਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਸ: ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਨ ਜੋ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਹਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਖੋਜ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਵਰਗਵਾਸੀ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ 'ਸ਼ਬਦਾਰਥ' ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਦਰਜਨ ਕੁ ਪੁਸਤਕਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਬਤ ਹੋਰ ਲਿਖੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ **"Our Heritage"** 'ਆਵਰ ਹੈਰੀਟੇਜ' ਚੀਫ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਨੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪੰਜ ਸੌ ਸਾਲਾ ਅਵਸਰ ਉੱਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨੇ 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬਾਣੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਹੀ ਤਿਆਰ ਕਰਾਈ ਸੀ।

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਘਰ ਵਿਚ ਜੰਮ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਨਿਵਾਰਣ ਲਈ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਅਰ-ਪਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣੀਆਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਣੀ-ਮਾਤਰ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦੇ ਔਖੇ ਤੋਂ ਔਖੇ ਤੇ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਬਲ ਸੰਸਕਾਰ ਪਾਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀ ਓਟ ਰਾਸ ਆਈ। ਮੈਥੋਂ ਜੋ ਵੀ ਕਾਰਜ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਪਿੰਗਲ-ਵਾੜੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਭਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਰਾਏ ਹਨ, ਉਸ ਸਭ ਕੁਝ ਵਿਚ ਮੈਂ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦਾ ਰਿਣੀ ਹਾਂ। ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਚਾਅ ਧਰਮ-ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਹਰ ਲੜਕੇ-ਲੜਕੀ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋ: ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਟੀਕ ਪੋਥੀ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।—ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ

(ਲਿਖਤ 28-10-85)

ਸਹਿਜ

"ਬਿਨੁ ਸਹਜੈ ਸਭੁ ਅੰਧੁ ਹੈ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਗੁਬਾਰੁ ॥"

ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੩ ॥ (ਪੰਨਾ ੬੮)

ਅਰਥਾਤ 'ਸਹਿਜ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੀਵਨ ਅੰਧੇਰਾ ਹੈ। ਇਹ ਜੀਵਨ ਫਿਰ ਮੋਹ-ਮਾਇਆ ਦਾ ਅੰਨ੍ਹਾ ਪਸਾਰਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।"

'ਦੁਖੁ ਵੇਛੋੜਾ ਇਕੁ ਦੁਖੁ ਭੂਖ ॥ ਇਕੁ ਦੁਖੁ ਸਕਤਵਾਰ ਜਮਦੂਤ ॥ ਇਕੁ ਦੁਖੁ ਰੋਗੁ ਲਗੈ ਤਨਿ ਧਾਇ ॥ ਵੈਦ ਨ ਭੋਲੇ ਦਾਰੂ ਲਾਇ ॥੧॥ ਵੈਦ ਨ ਭੋਲੇ ਦਾਰੂ ਲਾਇ ॥ ਦਰਦੁ ਹੋਵੈ ਦੁਖੁ ਰਹੈ ਸਰੀਰ ॥ ਐਸਾ ਦਾਰੂ ਲਗੈ ਨ ਬੀਰ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਖਸਮੁ ਵਿਸਾਰਿ ਕੀਏ ਰਸ ਭੋਗ ॥ ਤਾਂ ਤਨਿ ਉਠਿ ਖਲੋਏ ਰੋਗ ॥ ਮਨ ਅੰਧੇ ਕਉ ਮਿਲੈ ਸਜਾਇ ॥ ਵੈਦ ਨ ਭੋਲੇ ਦਾਰੂ ਲਾਇ ॥ ੨ ॥ ਚੰਦਨ ਕਾ ਫਲੁ ਚੰਦਨ ਵਾਸੁ ॥ ਮਾਣਸ ਕਾ ਫਲੁ ਘਟ ਮਹਿ ਸਾਸੁ ॥ ਸਾਸਿ ਗਇਐ ਕਾਇਆ ਢਲਿ ਪਾਇ ॥ ਤਾ ਕੈ ਪਾਛੈ ਕੋਇ ਨ ਖਾਇ ॥ ੩ ॥ ਕੰਚਨ ਕਾਇਆ ਨਿਰਮਲ ਹੰਸੁ ॥ ਜਿਸੁ ਮਹਿ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਅੰਸੁ ॥ ਦੂਖ ਰੋਗ ਸਭਿ ਗਇਆ ਗਵਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਛੂਟਸਿ ਸਾਚੈ ਨਾਇ ॥੪॥੨॥੭॥ ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੧ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੨੫੬)

ਅਰਥਾਤ—"ਇਕ ਦੁੱਖ, ਵਿਛੋੜਾ ਹੈ ਇਕ ਦੁੱਖ ਭੁੱਖ ਹੈ (ਏਥੇ ਮਹਾਰਾਜ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਗਿਣ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਕ ਵੈਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਸੱਦਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਹ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਕਿਹੜੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ)। ਇਕ ਦੁੱਖ ਜਮਦੂਤਾਂ ਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਬਹੁਤ ਤਾਕਤਵਰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ ਦੁੱਖ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰੀਰ ਕਈ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੇ ਭੋਲੇ ਵੈਦ, ਤੇਰੇ ਕੀਤੇ ਇਹ ਦਾਰੂ ਲੱਗਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ (ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ)। (ਇਹ ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਸਮਝ ਲੈ) ਕਿ ਤੇਰਾ ਦਾਰੂ ਲੱਗਦਾ

ਹੀ ਨਹੀਂ। ਹੇ ਭਾਈ, ਸਰੀਰ ਦਾ ਦੁੱਖ-ਦਰਦ ਸਦਾ ਬਣਿਆ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਤੇਰਾ ਹਰ ਦਾਰੂ ਧਰਿਆ ਧਰਾਇਆ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ [ਪਰ ਦੁੱਖ ਕਿਉਂ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ? ਇਸ ਦਾ ਅੱਗੇ ਉੱਤਰ ਹੈ]। ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਫੋਕੇ ਰਸਾਂ ਦੇ ਭੋਗਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਹੀ ਤਨ ਵਿਚ ਰੋਗ ਉਠ ਖੜੋਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਗਿਆਨੀ ਮਨ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਭੋਗਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਹੇ ਭੋਲੇ ਵੈਦ, ਤੇਰਾ ਦਾਰੂ ਲੱਗ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ [ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ ਸਾਰੀ ਤਸ਼ਖੀਜ (ਸੋਚਣ) ਹੀ ਗ਼ਲਤ ਹੈ] ਚੰਦਨ ਦਾ ਫਲ ਚੰਦਨ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਓਨਾ ਚਿਰ ਹੀ ਪਲਦਾ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਅੰਦਰ ਸੁਆਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਸੁਆਸ ਨਿਕਲ ਜਾਏ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਢਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਿਛੋਂ ਇਹ ਦਵਾਈਆਂ ਕੋਈ ਖਾਂਦਾ ਨਹੀਂ (ਇਸ ਲਈ, ਹੇ ਵੈਦ, ਕੋਈ ਪੱਕੀ ਦਵਾਈ ਦੇ ਜੋ ਆਤਮਾ ਦੇ ਕੰਮ ਆਵੇ)। ਜਿਸ ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ ਮਾਇਆ ਰਹਿਤ ਨਾਮ ਦਾ ਤੱਤ ਹੈ ਉਹ ਸਰੀਰ ਸੋਨੇ ਤੁੱਲ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦੀ ਆਤਮਾ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਪੁਰਸ਼ ਸਭ ਦੁੱਖਾਂ ਰੋਗਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਹੇ ਨਾਨਕ ! ਉਸ ਪੁਰਸ਼ ਦਾ, ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸੁੱਖ-ਦੁੱਖ ਦੇ ਕਾਰਨ ਤੇ ਸੁੱਖ-ਦੁੱਖ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ 'ਤੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਸੁੱਖ-ਦੁੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਸਹੀ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਗਲਤ ਕੀਮਤਾਂ ਤੋਂ ਨਿਖੇੜ ਕੇ ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਸਦੀਵੀ ਸੁੱਖ ਦਾ ਰਸਤਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਜਗਤ ਅੰਦਰ ਸੁੱਖ ਤੇ ਦੁੱਖ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਤਜ਼ਰਬੇ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਦੋ ਮਾਨਸਿਕ ਹਾਲਤਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਸਦਾ ਸੁਖ ਨੂੰ ਹੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੁਖ ਕਉ ਮਾਗੈ ਸਭੁ ਕੋ ਦੁਖੁ ਨ ਮਾਗੈ ਕੋਇ॥

ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮਹਲਾ ੧॥ (ਪੰਨਾ ੫੭)

ਅਰਥਾਤ—ਹਰ ਕੋਈ ਸੁੱਖ ਲੋੜਦਾ ਹੈ; ਦੁੱਖ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੋੜਦਾ।

ਜਤਨ ਬਹੁਤ ਸੁਖ ਕੇ ਕੀਏ ਦੁਖ ਕੋ ਕੀਓ ਨ ਕੋਇ॥

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯॥ (ਪੰਨਾ ੧੪੨੮)

ਅਰਥਾਤ—ਸਾਰ ਯਤਨ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਕੀਤੇ ਹਨ ਦੁੱਖਾਂ ਲਈ ਇਕ ਯਤਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਸੁਖ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਪਿਆਰਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਸੁੱਖਾਂ ਦੀ ਆਸ ਲਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਇਸ ਆਸ ਵਿਚ ਹੀ ਜਿਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਖ ਵਲੋਂ ਪੱਕੀ ਨਿਰਾਸਤਾ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਾਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਆਤਮ-ਘਾਤ ਕਰਨ ਤਕ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੁਖ ਦੀ ਆਸ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਦੁੱਖ ਸਹਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਸੁਖ ਦੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਤਾਂ ਝੱਟਪਟ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਦੁੱਖ ਦੀ ਇਕ ਘੜੀ ਵੀ ਇਕ ਜੁੱਗ ਜਿੰਨਾ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਕਿੱਡੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਗ੍ਰਹਿਣੀ ਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇੱਕੋ ਹੀ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਅਸਲ ਕੁਦਰਤੀ ਆਪਾ ਜੋਤ ਸਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਜੋਤ ਆਪ ਹੀ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਆਤਮਾ ਉਸ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਹੈ ਤੇ ਅਨੰਦ ਵੱਲ ਹੀ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਹੀ ਇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਆਪਣਾ ਉਸ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮੇਲ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਾਲ ਇਕ-ਮਿਕ ਹੋ ਕੇ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੋਣ ਨੂੰ ਲੋਚਦੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਾਰੇ ਯਤਨ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਲੱਗਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਵੱਖਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੁਖ ਦੀ ਭਾਲ, ਸੁਖ ਲਈ ਹੋਏ ਯਤਨ ਤੇ ਸੁਖ ਦਾ ਸਾਰਾ ਤਸੱਵਰ ਗਲਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੀਵ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਅਸਲ ਸੁਖ ਕੀ ਹੈ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁਖ ਕੋਈ ਸਰੀਰਕ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਤੇ ਕਿਤੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਆਉਣੀ ਹੈ। ਸਰੀਰਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਗਲਬਾ ਉਸ ਤੇ ਏਨਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਹੀ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਉੱਤੇ ਉਹ ਉੱਠ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਚੱਲਦਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਸੇ ਨੂੰ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਲੋੜ ਤਾਂ

ਸੀ ਹੀ ਪਰ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਖਾਧਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਵਾਦ ਆਇਆ ਇਸ ਤੋਂ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਗ਼ਲਤ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਸਵਾਦੀ ਤੇ ਰਸਾਂ ਵਾਲਾ ਭੋਜਨ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲੇਗਾ ਓਨਾ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਏਗਾ। ਇਸ ਖ਼ਿਆਲ ਨਾਲ ਬਹੁਤਾ ਚੰਗਾ ਚੋਖਾ ਖਾਣਾ ਹੰਢਾਣਾ ਤੇ ਐਸ਼ੋ ਇਸ਼ਰਤ ਦਾ ਜੀਵਨ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਜੀਵਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਪਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰੀਰਕ ਲੋੜਾਂ ਵਧਾਉਣੀਆਂ ਪਈਆਂ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਚੋਖੇ ਧਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ ਅਤੇ ਧਨ ਲਈ ਧੱਕੇ, ਫਰੇਬ, ਜ਼ੁਲਮ ਤੇ ਪਾਖੰਡ ਕਰਨੇ ਪਏ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਅੰਤ ਸਿੱਟਾ ਕਸ਼ਟ ਤੇ ਬਰਬਾਦੀ ਨਿਕਲੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਸਮਝ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਜੀਵ ਮਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੁਖ ਨਾ ਨਿਕਲਿਆ, ਸਗੋਂ ਸਭ ਫ਼ਰਜ਼ੀ ਸੁਖ, ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਏ। ਭਰਥਰੀ ਹਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਕੌੜੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਤੋਂ ਗਿਆਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਸੀ :—

"ਭੋਗ ਅਸਾਂ ਨਹੀਂ ਭੋਗੇ, ਸਗੋਂ ਆਪ ਭੋਗੇ ਗਏ ਹਾਂ। ਤਪਾਂ ਨੂੰ ਅਸਾਂ ਨਹੀਂ ਤਪਿਆ, ਸਗੋਂ ਆਪ ਤਾਪੇ ਗਏ ਹਾਂ। ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਬੁੱਢੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਅਸੀਂ ਆਪ ਬੁੱਢੇ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਬੀਤਿਆ, ਅਸੀਂ ਆਪ ਬੀਤ ਗਏ ਹਾਂ।"

ਸੱਚਮੁੱਚ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਭੋਗਦਿਆਂ ਰੋਗ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮੁੜ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਰਸ ਫੋਕੇ ਤੇ ਬੇਰਸੇ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਹਾਰਾਜ ਜਦ ਜਗਤ ਵੱਲ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਸਭ ਪਾਸੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਕਸ਼ਟ ਦਿਸਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ :

ਨਾਨਕ ਦੁਖੀਆ ਸਭੁ ਸੰਸਾਰੁ ॥

ਵਾਰ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥ (ਪੰਨਾ ੯੫੪)

ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਵੇਖ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਤਰਸ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਦੁੱਖ ਵਧੇਰਾ ਸੀ ਕਿ ਸੁੱਖਾਂ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਅੰਦਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਨਸਾਨ ਨਾ ਸਿਰਫ

ਦੁਖੀ ਹੈ ਸਗੋਂ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੁੱਖ ਤੇ ਬੀਮਾਰੀ, ਜਹਾਲਤ ਤੇ ਗ਼ਰੀਬੀ ਸਭ ਉਸ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਅਵੱਸ਼ ਹਨ ਜੋ ਟਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵੱਲੋਂ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਜਾਂ ਵਿਰਸੇ ਵਿਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ। ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਫ਼ਰਜ਼ੀ ਕਿਸਮਤ ਜਾਂ ਮੰਦੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਜਗਤ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵੀ ਬਣਾਏ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਸੁੱਖ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋਏ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਕਦੇ ਕਦੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਤਜ਼ਰਬੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਲੱਤ ਮਾਰੀ, ਰੋੜਾਂ 'ਤੇ ਵਿਛਾਈ ਕਰਕੇ ਵੱਡਾ ਅਨੰਦ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ, ਤੱਤੇ ਤਵਿਆਂ 'ਤੇ ਚੌਂਕੜੀ ਮਾਰ ਕੇ ਮੌਤ ਨੂੰ ਮਖੌਲ ਕੀਤਾ, ਗਰਮ ਰੇਤੇ ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਪਵਾਏ ਆਪਣਾ ਸਰਬੰਸ ਤੇ ਘਰ ਬਾਹਰ ਬਰਬਾਦ ਕਰਵਾ ਕੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦੀ ਕਿਸੇ; ਅਸਚਰਜ ਝੂਮ ਵਿਚ ਗੀਤ ਗਾਏ :— 'ਯਾਰੜੇ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਸਥਰ ਚੰਗਾ ਭਠ ਖੇੜਿਆਂ ਦਾ ਰਹਣਾ ॥'' ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੋਖੇ ਤਜ਼ਰਬਿਆਂ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਜੇ ਕੋਈ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਇਸ ਸਰੀਰਕ ਜੀਵਨ ਤੇ ਤਿੰਨ ਗੁਣੀ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਉਤਾਂਹ ਉਠ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਤਮ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਪੁਜ ਕੇ ਵਿਰੋਧੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੀ ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਤੁੱਟ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇੱਥੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਸਭ ਸਰੀਰਕ ਸਵਾਦ 'ਤੇ ਖਿੱਚਾਂ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਉਤਲੀ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਸਾਫ਼ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿਚ ਫਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਹਉਮੈ ਤੇ ਬੇ-ਸਮਝੀ ਦੇ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਸੁਖ-ਦੁੱਖ ਦਾ ਮੁੱਲ ਹੋਰ ਹੈ ਤੇ ਆਤਮ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਹੋਰ। ਇਕ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਮਾਇਕੀ ਪਦਾਰਥ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭੋਗ, ਧਨ, ਦੌਲਤ, ਇੱਜ਼ਤ, ਮਾਣ ਤੇ ਰਸੂਖ ਆਦਿਕ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਹਨ ਤੇ ਦੂਜੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਤਿਆਗ ਵਿਚ ਹੀ ਕਲਿਆਣ ਹੈ। ਇਸ ਨਜ਼ਰ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਇਉਂ ਹੈ :—

ਮਾਈ ਮਾਇਆ ਛਲੁ ॥ ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ (ਪੰਨਾ ੭੧੭)

ਅਰਥਾਤ—ਹੇ ਮਾਈ ! ਇਹ ਮਾਇਆ ਤਾਂ ਨਿਰਾ ਧੋਖਾ ਹੈ ।

ਸੋ ਇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਐਸੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨਸਾਨ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਖ ਲੈਣ ਲਈ ਦੌੜਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੀ ਐਸੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣਾ ਕਲਿਆਣ ਸਮਝਦਾ ਹੈ । ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਉਲਟ ਹਨ । ਕਾਂਤ (kant) ਨੂੰ ਠੀਕ ਭਾਉਲਾ ਪਿਆ ਸੀ ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਇਉਂ ਕਿਹਾ ਸੀ :

"Morality is not the doctrine how we make ourselves happy but how we make ourselves worthy of happiness"

ਭਾਵ—'ਸਦਾਚਾਰ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਖੀ ਬਣਾ ਲਈਏ ਸਗੋਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਸਦੀਵੀ ਸੁਖ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣੀਏ ।"

ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਹੈ :—

"Let us seek happiness in others but for ourselves perfection whether it brings us happiness or pain."

ਭਾਵ "ਸਾਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਸੁਖ ਭਾਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਪੂਰਣਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਭਾਵੇਂ ਸੁੱਖ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਦੁੱਖ ਨਿਕਲੇ ।"

ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸੁਖ ਤੇ ਦੁੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿਚ ਫ਼ਰਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜਗਤ ਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆਂਦਾਰ ਉਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਦੀਆਂ ਵੈਰੀ ਹਨ, ਤਾਂ ਹੀ ਮਹਾਰਾਜ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :—

"ਬਿਖੈ ਬਨੁ ਫੀਕਾ ਤਿਆਗਿ ਰੀ
ਸਖੀਏ ਨਾਮੁ ਮਹਾ ਰਸੁ ਪੀਓ ॥

ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੫ ॥ (ਪੰਨਾ ੮੦੨)

ਅਰਥਾਤ—"ਹੇ ਸਖੀ ਸਹੇਲੀ, ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪੀ ਫਿੱਕੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰੋ ਅਤੇ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਮਹਾਂ ਰਸ ਪੀਵੋ।"

ਪਰ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਅੰਨ੍ਹੇ, ਬੋਲੇ ਤੇ ਗੂੰਗੇ ਹੋਏ ਪਏ ਹਨ, ਭੰਬਲ-ਭੂਸੇ ਖਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਮਾਯੂਸ ਹੋ ਕੇ ਉਹ ਪੰਥ ਜਾਂ ਧਰਮ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਵੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਕੀਮਤਾਂ ਗ਼ਲਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਘਟਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮ ਵਰਗੀ ਉੱਤਮ ਵਸਤੂ ਕਮਜ਼ੋਰਾਂ ਤੇ ਕਾਇਰਾਂ ਦਾ ਖਿਡੌਣਾ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਨਿਰਜ਼ਿੰਦ ਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਧਰਮ ਸੰਬੰਧੀ ਕੀਮਤਾਂ ਹੀ ਜਿਵੇਂ ਅਸਾਂ 'ਧਰਮ ਕੀ ਹੈ?' ਦੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ, ਉਲਟ ਪੁਲਟ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਨਕਲੀ ਤੇ ਅਸਲੀ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਆਸਮਾਨ ਦੇ ਫ਼ਰਕ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਧਰਮ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਜਾਨ ਕਿਵੇਂ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਸੁਖ ਕਿਵੇਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਆਤਮਿਕ ਤੇ ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੀਵਾਲੀਆ ਕਰਕੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗ਼ਲਤ ਤਾਲੀਮ ਦਾ ਅਸਰ ਸਰੀਰਕ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਵੀ ਅਵੱਸ਼ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ 'ਧਰਮੀ' ਮਨੁੱਖ ਕਮਜ਼ੋਰ ਤੇ ਬੁਜ਼ਦਿਲ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਸਹੀ ਕੀਮਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕੀਤਿਆਂ ਕੋਈ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਸੁੱਖ ਕੱਢ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਆਏ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਬੜੀਆਂ ਭੇਦ ਭਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਈ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਰੱਬੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਮਸਤ ਵੇਖਿਆ ਪਰ ਉਹ ਇਸ ਰੰਗ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫ਼ਿਕਰ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਸ ਮਸਤੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਜ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਲਿਵ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਬੋਲਦੇ-ਚਲਦੇ ਵੀ ਘੱਟ ਸਨ। ਪਰ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਇਸ ਰਮਜ਼ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇਹ ਦਿਸਦਾ

ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਗੈਬੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਉਹ ਸੋਚਦੇ, ਤੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ, ਗੱਲ-ਬਾਤ ਕਰਦੇ ਜਾਂ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਵਿਚ ਲੱਗਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਆਪ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਰਮਲ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ ਸੀ। ਆਂਢੀਆਂ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਵੀ ਇਹੋ ਮਸ਼ਵਰਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸਿਆਣੇ ਵੈਦ ਨੂੰ ਵਿਖਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਪੀੜ ਤਾਂ ਕਲੇਜੇ ਅੰਦਰ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮੇਲ ਲਈ ਇਕ ਤੜਪ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਵੈਦ ਸੱਦ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਨਬਜ਼ ਪੜਤਾਲ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੀਮਾਰੀ ਕੀ ਹੈ :—

ਵੈਦੁ ਬੁਲਾਇਆ ਵੈਦਗੀ ਪਕੜਿ ਢੰਢੋਲੇ ਬਾਂਹ ॥
ਭੋਲਾ ਵੈਦੁ ਨ ਜਾਣਈ ਕਰਕ ਕਲੇਜੇ ਮਾਹਿ ॥

ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੧ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੨੭੯)

ਅਰਥਾਤ—"ਵੈਦ ਨੂੰ ਇਲਾਜ ਲਈ ਸੱਦਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਨਬਜ਼ ਫੜੀ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਪਰ ਭੋਲੇ ਵੈਦ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੀੜ ਤਾਂ ਕਲੇਜੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਨਬਜ਼ ਕੀ ਪਤਾ ਦੇਏਗੀ ?

ਆਰੰਭ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਵੈਦ ਨਾਲ ਹੋਈਆਂ ਕੁਝ ਕੁ ਡੂੰਘੀਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਹਨ। ਆਪ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੀਵ ਨੂੰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਆ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਭ ਇਲਾਜ ਗ਼ਲਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਅਧੂਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਮੂਲੋਂ ਖ਼ਾਤਮਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਭੋਲੇ ਵੈਦ ਨੂੰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਗਿਣ ਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਵਿਛੋੜਾ ਦੁੱਖ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪੁੱਤਰ ਮਾਂ ਤੋਂ ਅਤੇ ਭੈਣ ਭਰਾ ਤੋਂ ਵਿੱਛੜ ਕੇ ਦੁੱਖ ਮਨਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿਤੇ ਭੁੱਖ ਜਾਂ ਗ਼ਰੀਬੀ ਦਾ ਦੁੱਖ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਮੌਤ ਜਾਂ ਜਮਾਂ ਦਾ ਦੁੱਖ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਸਰੀਰਕ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਦੁੱਖ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡਰ ਫ਼ਿਕਰ ਤੇ ਝੋਰੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਖਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਬੇਅੰਤ ਦੁੱਖ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਖਤਮ ਹੋਣ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਆਂਵਦੇ। ਮਹਾਰਾਜ ਵੈਦ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ

ਇਲਾਜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਬੀਮਾਰੀ ਦਾ ਇਲਾਜ ਸਫਲ ਵੀ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ। ਇਕ ਰੋਗ ਚਲੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਦਸ ਹੋਰ ਉਠ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਨਾਲੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇਲਾਜ ਸਰੀਰ ਤੱਕ ਹੀ ਮਹਿਦੂਦ ਹਨ, ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਕੀ ਬਣੇਗਾ ? ਸਰੀਰ ਲਈ ਵੀ ਇਹ ਇਲਾਜ ਕੋਈ ਪੱਕੇ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ; ਸੁਆਸਾਂ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਲਈ ਕੀਤੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ, ਗੁੱਸਾ, ਈਰਖਾ, ਨਫ਼ਰਤ, ਆਲਸ, ਹੰਕਾਰ ਆਦਿਕ ਬੇਅੰਤ ਮਨ ਦੇ ਰੋਗ ਜੋ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਮਨ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਉਸ ਲਈ ਸਦਾ ਦੁੱਖ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਇਸੇ ਲਈ ਭੋਲੇ ਵੈਦ ਦੇ ਇਹ ਸਭ ਇਲਾਜ ਬੇ-ਅਰਥ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਆਰਜੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਰੀਰ ਤੱਕ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਲਾਜ ਜਾਂ ਦਾਰੂ ਲੱਗਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਪੱਕਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਆਤਮਾ ਦੇ ਕੰਮ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਆ ਸਕਦੇ ਹਨ ?

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸੇ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਇਉਂ ਪ੍ਰੋੜ੍ਹਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ :—

ਵੈਦਾ ਵੈਦੁ ਸੁਵੈਦੁ ਤੂ ਪਹਿਲਾਂ ਰੋਗੁ ਪਛਾਣੁ ॥
ਐਸਾ ਦਾਰੂ ਲੋੜਿ ਲਹੁ ਜਿਤੁ ਵੰਞੈ ਰੋਗਾ ਘਾਣਿ ॥
ਜਿਤੁ ਦਾਰੂ ਰੋਗ ਉਠਿਅਹਿ ਤਨਿ ਸੁਖੁ ਵਸੈ ਆਇ ॥
ਰੋਗੁ ਗਵਾਇਹਿ ਆਪਣਾ ਤ ਨਾਨਕ ਵੈਦੁ ਸਦਾਇ ॥

ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੨ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੨੭੯)

ਅਰਥਾਤ—"ਹੇ ਵੈਦ ਤੂੰ ਸਿਆਣਾ ਵੈਦ ਤਾਂ ਹੈਂ ਜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਰੋਗ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰੇਂ ਤੇ ਐਸਾ ਦਾਰੂ ਲੱਭ ਲਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਸਭ ਰੋਗ ਮੁੱਕ ਜਾਣ; ਤੇਰਾ ਇਹ ਦਾਰੂ ਐਸਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਸਾਰੇ ਹੀ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰ ਸਕੇਂ ਤੇ ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ ਸੁਖ ਆ ਵਸੇ। ਪਰ ਜੇ ਤੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਰੋਗ ਖਤਮ ਕਰ ਸਕੇਂ ਤਾਂ ਹੀ ਤੂੰ ਵੈਦ ਕਹਾਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈਂ।"

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਆਪਣੀ ਤਸ਼ਖੀਸ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਕੋ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਇਹ ਹੈ।

ਖਸਮੁ ਵਿਸਾਰਿ ਕੀਏ ਰਸ ਭੋਗ ॥ ਤਾਂ ਤਨਿ ਉਠਿ
ਖਲੋਏ ਰੋਗ ॥ ਮਨ ਅੰਧੇ ਕਉ ਮਿਲੈ ਸਜਾਇ ॥ ਵੈਦ
ਨ ਭੋਲੇ ਦਾਰੂ ਲਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੨੫੬)

ਰੋਗ ਲੱਗਦੇ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵਿਸਰਨ ਤੋਂ ਹਨ। ਅਰੋਗਤਾ ਤੇ ਸੁੱਖਾਂ ਦਾ ਘਰ ਉਹ ਆਪ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੈ ਤਾਂ ਸਭ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਵੀ ਇੱਕੋ ਇਹ ਹੈ। ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਭ ਸੁੱਖਾਂ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ ਸਭ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕੰਚਨ ਕਾਇਆ ਨਿਰਮਲ ਹੰਸੁ ॥
ਜਿਸੁ ਮਹਿ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨ ਅੰਸੁ ॥
ਨਾਨਕ ਛੂਟਸਿ ਸਾਚੈ ਨਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੨੫੬)

ਨਾਮ ਉਹ ਇਲਾਜ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਭ ਰੋਗ ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਰੀਰ, ਮਨ ਤੇ ਆਤਮਾ ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਸੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸਰਬ ਰੋਗ ਕਾ ਅਉਖਦੁ ਨਾਮੁ ॥
ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ (ਪੰਨਾ ੨੭੪)

ਅਰਥਾਤ—ਸਾਰੇ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ "ਨਾਮ" ਹੈ। ਮਹਾਰਾਜ ਰੋਗਾਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਇਕ ਇਕ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਸਭ ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਕੱਟਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਜੀਵਨ ਹੀ ਐਸਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਰੋਗ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਬਿੱਲੀ ਖੂਹ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਏ ਤਾਂ ਬਿੱਲੀ ਕੱਢਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਨਿਰਾ ਪਾਣੀ ਕੱਢਣ ਨਾਲ ਕੁਝ ਚਿਰ ਲਈ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਭਾਵੇਂ ਚੰਗਾ ਹੋ ਜਾਏ, ਪਰ ਫਿਰ ਗੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਨਾਮੁ ਦਾਰੂ, ਜੀਵਨ ਲਈ ਸਭ ਪਹਿਲੂਆਂ ਤੋਂ ਐਸਾ ਸਫ਼ਲ ਤੇ ਸੁਖਦਾਈ ਇਲਾਜ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਨ ਤੇ ਆਤਮਾ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਨਰੋਆ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਜੋ ਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਹਿਜ ਜੀਵਨ ਦਾ ਨਾਮ ਇਉਂ

ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਨੀ ॥ (ਪੰਨਾ ੨੬੩)

ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਿਮਰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਕੇ ਕੋਈ ਕਸ਼ਟ ਜਾਂ ਰੋਗ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ।

ਏਥੇ ਇਕ ਚੀਜ ਹੋਰ ਜ਼ਿਕਰ ਯੋਗ ਹੈ। ਨਾਮ ਤੋਂ ਸਹਿਜ ਠੀਕ ਉਪਜਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਈ ਥਾਈਂ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ :—

ਗਿਆਨੀਆ ਕਾ ਧਨੁ ਨਾਮੁ ਹੈ ਸਹਜਿ ਕਰਹਿ ਵਾਪਾਰੁ ॥
ਅਨਦਿਨੁ ਲਾਹਾ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਲੈਨਿ ਅਖੁਟ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰ ॥ (ਪੰਨਾ ੬੮)

ਅਰਥਾਤ—ਗਿਆਨੀਆਂ ਦਾ ਧਨ ਹਰੀ ਨਾਮ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਧਨ ਦਾ ਵਾਪਾਰ ਉਹ ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਹੋ ਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਲਾਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ (ਆਤਮਿਕ) ਭੰਡਾਰੇ ਅਮੁੱਕ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਖ਼ਿਆਲ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਮਾਨਸਿਕ ਹਾਲਤਾਂ ਹਨ ਤੇ ਇਕੱਠੀਆਂ ਚੱਲਦੀਆਂ ਹਨ । ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਸਹਿਜ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਗਿਆਂ ਵੀ ਅਰਥਾਤ ਆਤਮਾ ਦੀ ਉਸ ਉੱਚੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਪੁੱਜਿਆਂ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਆਪੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੈ, ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਸਹੀ ਕੀਮਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਆਤਮ-ਰਸ ਉਪਜਦਾ ਹੈ।

ਸਹਜੇ ਗਾਵਿਆ ਥਾਇ ਪਵੈ ਬਿਨੁ ਸਹਜੈ ਕਥਨੀ ਬਾਦਿ ॥
ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮਹਲਾ ੩ ॥ (ਪੰਨਾ ੬੮)

ਅਰਥਾਤ—ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਹੋ ਕੇ ਹਰੀ ਜਸ ਗਾਵਿਆ ਸਫ਼ਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਬਿਨਾਂ ਸਹਿਜ ਦੇ ਸਭ ਕਥਿਆ ਸੁਣਿਆ ਬੇਅਰਥ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਫਿਰ ਇਹ ਨਿਰਾ ਵਿਖਾਲਾ, ਦੰਭ, ਹਉਮੈ, ਹਠ, ਲੋਭ ਆਦਿਕ

ਕਈ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਕੁਦਰਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੁਖ ਇਸ ਤੋਂ ਸੁਤੇ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਉਪਜੇ ਇਹਨਾਂ ਸੁਖਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸੁਖਾਂ ਤੋਂ ਨਿਖੇੜ ਕੇ ਦੱਸਣ ਲਈ ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਸੁਖ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਹਿਜ ਮਤ ਹੈ। ਏਸੇ ਲਈ ਹੀ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਕਮਾਏ ਜੋਗ ਦੇ ਨਾਮ ਸਹਿਜ ਸਮਾਧ ਤੇ ਸਹਿਜ ਜੋਗ ਹਨ। ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਆਤਮਾ ਦੀ ਉਹ ਉੱਚੀ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੈ; ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਤਮਾ ਸ਼ਾਂਤ ਤੇ ਅਡੋਲ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਆਪੇ ਵਿਚ ਟਿਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪੁੱਜੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜੀਵਨ ਇਕ ਕੁਦਰਤੀ ਜੀਵਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਭ ਭਰਮ, ਵਹਿਮ, ਭੁਲੇਖੇ ਅਤੇ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਸੁਭਾਵਿਕ ਮਿਟ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਨੇਕੀ, ਪਿਆਰ, ਪਰਉਪਕਾਰ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਆਪ ਫੁਟ ਫੁਟ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ। ਸਰੀਰ, ਮਨ ਤੇ ਆਤਮਾ ਨਵੇਂ ਨਰੋਏ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਿਖਾਵਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਨੇਕੀ ਦੀ ਤਰਫ ਝੁਕਾਉ ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਹਠ ਲਾਲਚ ਜਾਂ ਡਰ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਫਿਰ ਇਹ ਨੇਕੀ ਉਸ ਕੁਦਰਤੀ ਆਪੇ ਤੋਂ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਨਿਰੋਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਤੇ ਨੇਕੀ ਦਾ ਮੁਜੱਸਮਾ ਹੈ; ਪਰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੇਠਲੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਤਿੰਨ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਉਹ ਹਨ ਜੋ ਅਤਿ ਹਨੇਰੇ ਤੇ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹਨ ਇਹ ਤਮੋ ਗੁਣੀ ਹਨ । ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਗੁੱਸਾ, ਈਰਖਾ ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਆਦਿਕ ਦਾ ਗਲਬਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਉਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਖ਼ਾਹਸ਼ਾਂ ਜ਼ੋਰ-ਦਾਰ ਭਟਕਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਜਾਂ ਕੁਝ ਬਣਨ ਦੀ ਹਵਸ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਰਜੋ ਗੁਣੀ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਤੋਂ ਉੱਤੇ ਸਤੋ ਗੁਣੀ ਹਨ ਜੋ ਸੁਭਾਵਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਪਰਾਮ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਛੱਡ ਛਡਾ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਲਾਂਭੇ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਉੱਚੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਭ ਕਾਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟੰਟੇ ਤੇ

ਬਿਖੇੜੇ ਹੋ ਕੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਲਾਂਭੇ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਗੁਣ ਘੱਟ ਜਾਂ ਵੱਧ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਅੱਡ ਅੱਡ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੱਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਸਹਿਜ ਜਾਂ ਚੌਥਾ ਪਦ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਹੈ। ਸਤੋ ਭਾਵੇਂ ਰਜੋ ਤੇ ਤਮੋ ਦੋਹਾਂ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਉਪਰਾਮਤਾ ਵਧੇਰੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਹੈ ਜੋ ਕੁਦਰਤੀ ਤੇ ਨਰੋਏ ਜੀਵਨ ਲਈ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਹੈ। ਸੋ ਚੌਥੀ ਹਾਲਤ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਹੈ।

ਚਉਥੇ ਪਦ ਮਹਿ ਸਹਜੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਲੈ ਪਾਇ ॥

ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮਹਲਾ ੩ ॥ (ਪੰਨਾ ੬੮)

ਅਰਥਾਤ–ਚੌਥੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਗਿਆਂ ਸਹਿਜ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਗੁਰਾਂ ਦਵਾਰੇ ਪੱਲੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਤ੍ਰਿਹੁ ਗੁਣਾ ਵਿਚਿ ਸਹਜੁ ਨ ਪਾਈਐ
ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਇ ॥
ਪੜੀਐ ਗੁਣੀਐ ਕਿਆ ਕਥੀਐ
ਜਾ ਮੁੰਢਹੁ ਘੁਥਾ ਜਾਇ ॥

ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮਹਲਾ ੩ ॥ (ਪੰਨਾ ੬੮)

ਅਰਥਾਤ–ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਸਹਿਜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਤਾਂ ਭਰਮ ਵਿਚ ਭੁੱਲੇ ਫਿਰਨਾ ਹੈ। ਪੜ੍ਹਨ, ਵਿਚਾਰਨ ਤੇ ਕਥਨ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ਜੇ ਕੋਈ ਮੁੱਢੋਂ ਹੀ ਗੁੰਮਰਾਹ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ?

ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਸਹਜੁ ਨ ਊਪਜੈ ਮਾਇਆ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ॥

ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮਹਲਾ ੩ ॥ (ਪੰਨਾ ੬੮)

ਅਰਥਾਤ–ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸਹਿਜ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਦਵੈਤ ਭਾਵ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਹੈ।

ਇਹ ਹੈ ਸਹਿਜ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ। ਆਤਮਾ ਦੀ ਇਸ ਕੁਦਰਤੀ

ਜਾਂ ਅਸਲ ਆਪੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਇਨਸਾਨ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਘਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕੁਦਰਤੀ ਤੇ ਅਸਲ ਆਪੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਖ ਬਾਹਰੋਂ ਲੱਭਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਸੁਖ ਕਿਸੇ ਆਸਮਾਨੀ ਬਹਿਸ਼ਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਅਰੋਗਤਾ ਤੇ ਅਤੁੱਟ ਚਸ਼ਮੇ, ਅੰਦਰ ਫੁੱਟ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਅੱਖਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਲ ਆਤਮਿਕ ਜਾਗ੍ਰਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਜਾਨੰਦ ਅੰਦਰ ਦਿਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਫਿਰ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਸੁਖਦਾਈ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸਦਾ ਬਸੰਤ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਭ ਖੇੜਾ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਕੋਈ ਬੁਰਾਈ ਜਾਂ ਦੁੱਖ ਕਿਤੇ ਰਿਹਾ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਮਾਹਾ ਮਾਹ ਮੁਮਾਰਖੀ ਚੜਿਆ ਸਦਾ ਬਸੰਤੁ ॥

(ਬਸੰਤ ਮਹਲਾ ੧ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੬੮)

ਅਰਥਾਤ—ਵੱਡਾ ਮੁਬਾਰਕ ਮਹੀਨਾ ਆਇਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਦਾ ਦੀ ਬਸੰਤ ਬਣ ਗਈ ਹੈ।

ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਬਾਹਰ ਦੇ ਹਾਲਤ-ਗ਼ਰੀਬੀ, ਵਿਰੋਧ, ਦੁੱਖ, ਕਸ਼ਟ ਆਦਿਕ ਅੰਦਰਲਾ ਧੁਰਾ ਡੋਲਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਸਦਾ-ਬਸੰਤ ਦੀ ਅਨੰਦ ਭਰੀ ਹਾਲਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਆਪਾ ਜੋਤ ਸਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ ਜੋ ਆਪ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਹੁਣ ਦੁੱਖ, ਬੀਮਾਰੀ ਤੇ ਕਸ਼ਟ ਕਿਵੇਂ ਪੋਹ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਿਹਤ ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ ਤੇ ਬੀਮਾਰੀ ਗ਼ੈਰ-ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਬੇ-ਸਮਝੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਗਲਬਾ ਪਾਈ ਬੈਠੀ ਸੀ।

ਇਕ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਨੇ ਠੀਕ ਕਿਹਾ ਹੈ :—

I am one with the Infinite Spirit and therefore can admit of on disease.

ਅਰਥਾਤ ਮੈਂ ਉਸ ਬੇਅੰਤ ਨਾਲ ਇਕ ਸੁਰ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਬੀਮਾਰੀ ਦੀ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹੀ।

"God is well and so are you"

ਅਰਥਾਤ—ਰੱਬ ਤੰਦਰੁਸਤ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਤੰਦਰੁਸਤ ਹੋ।

ਫਿਰ ਹੋਰ ਕਿਹਾ ਹੈ We should awaken to the knowledge of our real being.

ਅਰਥਾਤ—ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਆਪੇ ਦਾ ਪਤਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਸਭ ਠੀਕ ਹੈ।

ਆਸਾ ਰਾਗ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਇਹੋ ਖ਼ਿਆਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ :—

ਨਾ ਓਹੁ ਮਰਤਾ ਨਾ ਹਮ ਡਰਿਆ ॥
ਨਾ ਓਹੁ ਬਿਨਸੈ ਨਾ ਹਮ ਕੜਿਆ ॥
ਨਾ ਓਹੁ ਨਿਰਧਨੁ ਨਾ ਹਮ ਭੂਖੇ ॥
ਨਾ ਓਸੁ ਦੂਖੁ ਨ ਹਮ ਕਉ ਦੂਖੇ ॥ (ਪੰਨਾ ੩੯੧)

ਸਾਰਾ ਸ਼ਬਦ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਏਥੇ ਕੇਵਲ ਚਲਦੇ ਲੇਖ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਤੁਕਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਫਿਰ ਹੋਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :—

ਨਾ ਇਹੁ ਬੂਢਾ ਨਾ ਇਹੁ ਬਾਲਾ ॥
ਗੋਂਡ ਮਹਲਾ ੫ ॥ (ਪੰਨਾ ੮੬੮)

ਅਰਥਾਤ— ਇਹ ਆਤਮਾ ਨਾ ਬੁੱਢੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਜਵਾਨ (ਸਦਾ ਇਕ ਰਸ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਭਾਵ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ)।

ਇਹੁ ਮਨੁ ਸਕਤੀ ਇਹੁ ਮਨੁ ਸੀਉ ॥
ਬਾਵਨ ਅੱਖਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ॥ (ਪੰਨਾ ੩੪੨)

ਅਰਥਾਤ—ਇਹ ਮਨ ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਮਾਇਆ ਦਾ ਰੂਪ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਇਹ ਆਪ ਹੀ ਰੱਬ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਅਸਚਰਜ ਤੇ ਕੀਮਤੀ ਹਨ ਤੇ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਚੜ੍ਹਦੀਆ ਕਲਾਂ, ਉਮੀਦ ਤੇ ਹੌਂਸਲੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੋੜ ਕੇਵਲ ਮਨ ਨੂੰ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਚੱਲਣ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗਿਆਨਵਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਇਕ ਸੁਰ ਹੋ ਕੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਦੂਰ-ਦਰਸ਼ੀ ਤੇ ਸਦਾ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਹਨ। ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਦੀ ਲੋਕ ਤੰਗ-ਦਿਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਟੱਕਰਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਦਾ ਕੁੜ੍ਹਦੇ

ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਅੱਜ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਅਮੋਲਕ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਵਧੇਰੇ ਆਸਾਨ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਹਰ ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਤੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਜੋੜ ਹੈ, ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਦੂਜੇ 'ਤੇ ਅਸਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਮਸ਼ੀਨ ਸਮਝ ਲਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਮਨ ਇਸ ਦਾ ਡਰਾਈਵਰ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ ਡਰਾਈਵਰ ਦੇ ਗ਼ੈਰ-ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਜਾਂ ਸ਼ਰਾਬੀ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਮਸ਼ੀਨ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਚੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਤਿਵੇਂ ਜੇ ਮਨ ਢਹਿੰਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ ਜਾਂ ਨੀਵਾਂ ਹੈ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਰੋਗੀ ਵੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੱਲੋਂ ਦੋ ਕੌੜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਇਹ ਅਸਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਿਹਦਾ ਹੀ ਵਿਗੜ ਜਾਣ 'ਤੇ ਭੁੱਖ ਮਾਰੀ ਜਾਏ। ਕਈ ਵਾਰ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸਿਰਦਰਦ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੌੜੇ ਮਾਨਸਿਕ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਤੋਂ ਉਲਟੀ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਮਾਂ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਕਰੋਧਵਾਨ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੀ ਗੋਦੀ ਦਾ ਬੱਚਾ ਇਕ ਘੰਟੇ ਅੰਦਰ ਮਰ ਗਿਆ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਹਾਲਤ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਦੁੱਧ ਹੀ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸੱਚਮੁਚ ਈਰਖ਼ਾ, ਨਫ਼ਰਤ ਕ੍ਰੋਧ, ਡਰ, ਫ਼ਿਕਰ ਆਦਿਕ ਅਜਿਹੇ ਜਜ਼ਬੇ ਹਨ, ਜੋ ਜਿਸਮ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜ਼ਹਿਰ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪਿਆਰ, ਹਮਦਰਦੀ, ਖ਼ੁਸ਼ੀ, ਮਿਠਾਸ, ਨੇਕ ਭਾਵਨਾ, ਸ਼ਰਧਾ, ਭਰੋਸਾ ਅਤੇ ਉਦਾਰਤਾ ਆਦਿਕ ਸਰੀਰਕ, ਮਾਨਸਿਕ ਤੇ ਆਤਮਿਕ ਸਿਹਤ ਲਈ ਬੜੇ ਗੁਣਕਾਰੀ ਹਨ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਪਿਆਰ ਤਾਂ ਜਾਦੂ ਹੈ।

"There is no tonic like love. Love is health, happiness and success."

ਭਾਵ—"ਪਿਆਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤਾਕਤਵਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਖ਼ੁਰਾਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਪਿਆਰ ਹੀ ਸਿਹਤ, ਸੁੱਖ ਤੇ ਕਾਮਯਾਬੀ ਹੈ।"

ਤਿਵੇਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਵੀ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਉਭਾਰਦੇ ਹਨ। ਨਿਰੇ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਹੀ, ਮਨ ਨੂੰ ਉਮੀਦ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ, ਮਰੀਜ਼ ਦੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਨਰੋਆ ਅਸਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਜਰਬਿਆਂ

ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਹੁਣ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨ ਦੇ ਇਲਾਜ ਹੋਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਸਮੈਰੇਜ਼ਿਮ ਦਾ ਇਹੋ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਤੇ ਨਰੋਏ ਸੁਝਾਉ (Suggestions) ਦੇ ਕੇ ਸਰੀਰ ਰਾਜ਼ੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੁਚੇਤ ਮਨ ਦਾ ਥੱਲੜਾ ਹਿੱਸਾ Sub-conscious mind) ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਮਨ ਦਾ ਇਹ ਕੰਟਰੋਲ ਢਿੱਲਾ ਹੋ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਵਿਗਾੜ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਵੈ-ਸੁਝਾਉ (Auto-suggestions) ਨਾਲ ਇਹ ਕੰਟਰੋਲ ਫਿਰ ਤਕੜਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਕੁਦਰਤੀ ਨਤੀਜਾ ਸਰੀਰਕ ਅਰੋਗਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ ਨੇ ਠੀਕ ਕਿਹਾ ਸੀ।

"Mind is everything, what you think you become."

ਅਰਥਾਤ—"ਮਨ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ਉਹੋ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹੋ।"

ਚੰਗੇ ਖ਼ਿਆਲ ਇਕ ਭਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹਨ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਕੁਝ ਕੋਈ ਚਾਹੇ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਸਫ਼ਲਤਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਦੂਜੇ ਕਰ ਸਕੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਹਰ ਕੋਈ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਜੇ ਇਤਨਾ ਕੁਝ ਨਿਰੇ ਸ੍ਵੈ-ਸੁਝਾਉ ਨਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਬੇਅੰਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਇਕ ਸੁਰ ਹੋਇਆਂ, ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਤੋਰਿਆਂ ਕੀ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ? ਪਰ ਦੁਨੀਆਂਦਾਰਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ, ਰੱਬ ਨਾਲੋਂ ਸ਼ੈਤਾਨ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਦੁੱਖੀ ਹਨ। ਬਾਹਰੋਂ ਬੀਮਾਰੀ ਆਉਂਦੀ ਹੀ ਤਦ ਹੈ, ਜਦ ਜੜ੍ਹ ਅੰਦਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਟਰਾਈਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ:—

"One who opens to the Divine inflow takes on God's powers and they are unlimited."

ਅਰਥਾਤ—"ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਰੱਬੀ ਵਹਾਉ ਨਾਲ ਸੁਰਤ ਜੋੜਦਾ ਹੈ,

ਉਹ ਉਥੋਂ ਉਪਜੀਆਂ ਬੇਅੰਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਮਾਨੋਂ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।"

ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਸਭ ਹੀ ਵਾਰਸ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਉਹ ਚਾਹੁਣ ਤਾਂ ਥੁੜ੍ਹ ਤੇ ਗ਼ਰੀਬੀ ਦੀ ਥਾਂ ਅਮੀਰੀ, ਦੁੱਖ ਤੇ ਕਸ਼ਟ ਦੀ ਥਾਂ ਸੁੱਖ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦੀ ਥਾਂ ਤਾਕਤ-ਵਰੀ ਤੇ ਸਿਹਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਦਾ ਨਫ਼ੀ ਨੂੰ ਜਮ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬਦਲ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਬੇਲੋੜੇ ਕੁੜ੍ਹਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਵੱਲ ਇਕ ਨਜ਼ਰ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀਆਂ ਬੇਅੰਤ ਬਰਕਤਾਂ ਵੱਲ ਹੀ ਧਿਆਨ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਰਾਗ, ਹੁਨਰ, ਸਾਹਿਤ, ਬੱਚੇ ਦੋਸਤ, ਚੜ੍ਹਦੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਖ਼ੂਬ-ਸੂਰਤੀ, ਅੱਗ, ਪਾਣੀ, ਰੋਸ਼ਨੀ, ਸੱਜਣਾਂ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਇਹ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੋ ਚੀਜ਼ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਮਿਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਵੱਲ ਨਜ਼ਰ ਜਾਵੇ, ਨਾ ਕਿ ਉਸ ਵੱਲ ਜੋ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੋਣ ਲਈ ਸਭ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੇਅੰਤ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੋਰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਕਟਰ ਹਿਊਗੋ ਬਾਬਤ ਇਹ ਜ਼ਿਕਰ ਆਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਭ ਦੁੱਖ ਕਸ਼ਟ ਤੇ ਫ਼ਿਕਰ ਆਪਣੇ ਤਸੱਵਰ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਮਾਨੋਂ ਇਕ ਪੱਥਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਹਰ ਕੋਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਮਾਨਸਿਕ ਤੇ ਸਰੀ-ਰਕ ਰੋਗੀ ਸਾਰੇ ਆਂਵਦੇ ਸਨ ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਉਹ ਇਹੋ ਨੁਸਖਾ ਦੱਸਦੇ ਸਨ। "ਜਾਉ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਪੋ, ਤੁਸੀਂ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ, ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ।" ਇਹ ਗੱਲ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ ਕਿ ਨਫ਼ਰਤ, ਖ਼ੁਦਗਰਜ਼ੀ ਤੇ ਈਰਖਾ ਆਦਿ ਤੋਂ, ਨਾ ਸਹੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੁਖ ਜਾਂ ਸ਼ਾਂਤੀ। ਸਭ ਕਿਸੇ ਲਈ ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਹੀ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਹੈ। ਮਨ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਤੋਂ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਿਕਲ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦੁੱਖ, ਕਸ਼ਟ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ। ਜੋ ਆਪ ਰੋਗੀ ਹੈ, ਉਸ ਲਈ ਬਾਹਰ ਦੀ ਸਭ ਚੀਜ਼ ਹੀ ਮਾੜੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਛੱਤੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਹੋ ਕੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ। ਯਰਕਾਨ ਦੇ ਬੀਮਾਰ

ਲਈ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਪੀਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੁਖ਼ਾਰ ਤਾਂ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਸਵਾਦ ਹੀ ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਸੁਖੀਏ ਕਉ ਪੇਖੈ ਸਭ ਸੁਖੀਆ ਰੋਗੀ ਕੈ ਭਾਣੈ ਸਭ ਰੋਗੀ ॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ॥ (ਪੰਨਾ ੬੧੦)

ਅਰਥਾਤ "ਸੁਖੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਭ ਕੋਈ ਸੁਖੀ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰੋਗੀ ਲਈ ਸਭ ਕੋਈ ਰੋਗੀ ਹੈ।"

ਮਨ ਮੇਰੇ ਜਿਨਿ ਅਪੁਨਾ ਭਰਮੁ ਗਵਾਤਾ ॥ ਤਿਸ ਕੈ ਭਾਣੈ
ਕੋਇ ਨਾ ਭੂਲਾ ਜਿਨਿ ਸਗਲੋ ਬ੍ਰਹਮੁ ਪਛਾਤਾ ॥ ਰਹਾਉ ॥
ਸੰਤਸੰਗਿ ਜਾ ਕਾ ਮਨੁ ਸੀਤਲੁ ਓਹੁ ਜਾਣੈ ਸਗਲੀ ਠਾਂਢੀ ॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ॥ (ਪੰਨਾ ੬੧੦)

ਅਰਥਾਤ—"ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਜਿਸ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਆਪਣਾ ਭਰਮ ਗਵਾ ਕੇ, ਸਭ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮ ਵੇਖਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਭੁੱਲਾ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ। ਜਿਸ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਮਨ ਠੰਢਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਭ ਦੁਨੀਆਂ ਠੰਢੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।"

ਇਹ ਐਸੀ ਨਜ਼ਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ "ਸਭ ਭਲੋ ਹੈ" ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ :

ਨਾ ਕਛੁ ਪੋਚ ਮਾਟੀ ਕੇ ਭਾਂਡੇ ਨਾ ਕਛੁ ਪੋਚ ਕੁੰਭਾਰੈ ॥

ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੫੦)

ਅਰਥਾਤ—"ਇਹਨਾਂ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਭਾਂਡਿਆਂ (ਜੀਵਾਂ) ਵਿਚ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਘੁਮਿਆਰ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਆਪ ਬੇਦੋਸ਼ ਹੈ।

ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਗੁਰਮੁਖ ਦੇਖਦਾ ਹੈ।

ਸੱਚ ਹੈ : "ਆਪ ਭਲਾ ਸਭ ਜਗ ਭਲਾ।'

(ਵਾਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ)

ਅਰਥਾਤ—"ਜੋ ਆਪ ਭਲਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਭਲਾ ਹੋ ਕੇ ਦਿਸਦਾ ਹੈ।'

ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਯੁਧਿਸ਼ਟਰ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਭਜਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਬੁਰਾ ਆਦਮੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਲਿਆਵੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੁਰਯੋਧਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੇਕ ਪੁਰਸ਼ ਲੱਭ ਲਿਆਵਣ ਲਈ ਘੱਲਿਆ। ਦੋਵੇਂ ਖ਼ਾਲੀ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਆਏ। ਬੁਰੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਦਿਸਿਆ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਲਈ ਕੋਈ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਹਰ ਬੁਰਾਈ ਤੇ ਨੇਕੀ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਅੰਦਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸ਼ੇਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਖੋਤਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾ ਰਲੇ ਤੇ ਜੁੱਤੀਆਂ ਖਾਵੇ, ਜਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਲੀਰਾਂ ਵਿਚ ਰੁਲਦਾ ਫਿਰੇ, ਜਾਂ ਜਿਵੇਂ ਮਿਰਗ ਕਸਤੂਰੀ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਬਾਹਰ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰੇ, ਤਿਵੇਂ ਅੰਦਰ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜੀਵ ਬਾਹਰ ਭਟਕਦਾ ਦੁਖੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਅੰਦਰ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਮਾੜਾ ਹੋ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਵਿਚ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ ਸਗੋਂ ਸਹਿਜ ਤਾਂ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿਸ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਗਿਆਨ ਅੰਜਨੁ ਜਾ ਕੀ ਨੇਤ੍ਰੀ ਪੜਿਆ
ਤਾ ਕਉ ਸਰਬ ਪ੍ਰਗਾਸਾ ॥ (ਪੰਨਾ ੬੧੦)

ਅਰਥਾਤ - "ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਦਾ ਸੁਰਮਾ ਪਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਪਾਸੀਂ ਚਾਨਣਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।"

ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਏਨੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਰੱਬ ਦੀ ਬੇਅੰਤ ਖੇਡ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਏਨੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਦਿਸਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਹੈਨ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਜਿੰਨਾ ਛੋਟਾ ਕੋਈ ਪੁਰਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਓਨਾ ਹੀ ਉਹ ਤੰਗ ਦਿਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦੀ ਛੋਟੀ ਮੋਟੀ ਵਧੀਕੀ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਦਿਲ 'ਤੇ ਲਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਵੱਡੇ ਦਿਲ

ਵਾਲਾ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਸਪਰ ਮੁਫ਼ਾਦਾਂ ਦੀ ਟੱਕਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਰਗੜ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਵਿਚੋਂ ਗਰਮੀ ਨਿਕਲ ਆਂਦੀ ਹੈ। ਜੀਵ ਵਿਚਾਰੇ ਕਠਪੁਤਲੀ ਹਨ, ਜੋ ਹਾਲਾਤ ਦੀਆਂ ਮਜ-ਬੂਰੀਆਂ ਵਿਚ ਕਦੇ ਟਪ ਖਲੌਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਦੇ ਚੁੱਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਵਿਚਾਰਵਾਨ, ਗਿਆਨੀ ਪੁਰਸ਼, ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਫ਼ਰਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਸਗੋਂ ਸਭ ਲਈ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਲਈ ਖਿਮਾਂ, ਪਿਆਰ ਤੇ ਤਰਸ ਦੇ ਜਜ਼ਬੇ ਰੱਖਦਾ ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ :—

ਕਿਛੁ ਹਾਥਿ ਕਿਸੈ ਦੈ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ਸਭਿ ਚਲਹਿ ਚਲਾਏ ॥

ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਛੰਤ (ਪੰਨਾ ੪੫੦)

ਅਰਥਾਤ—"ਸਭ ਹੁਕਮ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਏ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹੱਥ ਵੱਸ) ਵਿਚ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ।"

ਹੁਣ ਉਹ ਸਭ ਦਾ ਸੱਜਣ ਹੈ, ਜਗਤ ਸਾਰਾ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਜਗਤ ਹੁਣ ਪਿਆਰਾ, ਮਿੱਠਾ ਤੇ ਸੁਹਾਵਣਾ ਬਾਗ਼ ਹੋ ਕੇ ਦਿਸਦਾ ਹੈ।

ਏਹੁ ਵਿਸੁ ਸੰਸਾਰੁ ਤੁਮ ਦੇਖਦੇ ਏਹੁ ਹਰਿ ਕਾ
ਰੂਪੁ ਹੈ ਹਰਿ ਰੂਪੁ ਨਦਰੀ ਆਇਆ ॥

ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੩ ਅਨੰਦ ॥ (ਪੰਨਾ ੯੨੨)

ਅਰਥਾਤ—"ਇਹ ਸਾਰਾ ਦਿਸਦਾ ਸੰਸਾਰ ਉਸ ਹਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕੇਵਲ ਹਰੀ ਹੀ ਦਿਸ ਰਿਹਾ।"

ਆਪਿ ਸਤਿ ਕੀਆ ਸਭੁ ਸਤਿ ॥

(ਪੰਨਾ ੨੯੪)

ਅਰਥਾਤ—"ਉਹ ਸੱਚ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਭ ਰਚਨਾ ਸੱਚ ਹੈ।"

ਇਹੁ ਜਗੁ ਸਚੈ ਕੀ ਹੈ ਕੋਠੜੀ ਸਚੇ ਕਾ ਵਿਚਿ ਵਾਸੁ ॥

ਅਰਥਾਤ—ਇਹ ਜਗਤ ਸੱਚੇ ਦੀ ਥਾਂ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਸੱਚ ਦਾ ਹੀ ਵਾਸਾ ਹੈ।"

ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਸ ਲਈ ਛੋਟੇ ਮੋਟੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਕੀ ਅਰਥ ਰੱਖਦੇ ਹਨ? ਇਹਨਾਂ ਫੋਕਿਆਂ ਦੁੱਖਾਂ ਸੁੱਖਾਂ ਤੋਂ

ਬਹੁਤ ਹੀ ਉੱਤੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰਕ, ਮਾਨਸਿਕ ਤੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਰੋਗ ਸਭ ਕੱਟੇ ਗਏ ਹਨ। ਉਹ ਸਹਿਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੁਕਤੀ, ਉਸ ਲਈ, ਮਰ ਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਏਥੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਪੁੱਜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣੀ ਹੁੰਦੀ, ਸਗੋਂ ਏਥੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਕੋਈ ਇਸ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ।

ਮੂਏ ਹੂਏ ਜਉ ਮੁਕਤਿ ਦੇਹੁਗੇ ਮੁਕਤਿ ਨ ਜਾਨੈ ਕੋਇਲਾ ॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੯੨)

ਅਰਥਾਤ—"ਜੇ ਤੂੰ ਹੇ ਹਰੀ, ਮੈਨੂੰ ਮੁੜ ਕੇ ਮੁਕਤੀ ਦੇਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਮੁਕਤੀ ਨੂੰ ਕੌਣ ਵੇਖੇਗਾ?"

ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਅਰਥ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮੁਕਤ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦਾ ਗ਼ੁਲਾਮ ਨਹੀਂ, ਮਾਲਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਜ਼ਾਦੀ ਬਾਹਰੋਂ ਨਹੀਂ ਆਂਵਦੀ, ਅੰਦਰੋਂ ਕੱਢਣੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਤੰਗਦਿਲੀ ਤੇ ਤੁਅੱਸਬ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ, ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ, ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉ ਅਤੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਸਭ ਕੈਦਾਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਆਪਣੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਨੀਵੇਂ ਆਪੇ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਲੈਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਆਪ ਗਵਾ ਕੇ ਕੋਈ ਰੱਬ ਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਮੁਕਤ ਹੈ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਮਾਰੂ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :—

ਜਉ ਤੁਮ੍ ਮੋ ਕਉ ਦੂਰਿ ਕਰਤ ਹਉ ਤਉ
ਤੁਮ ਮੁਕਤਿ ਬਤਾਵਹੁ ॥ ਏਕ ਅਨੇਕ ਹੋਇ
ਰਹਿਓ ਸਗਲ ਮਹਿ ਅਬ ਕੈਸੇ ਭਰਮਾਵਹੁ ॥੧॥
ਰਾਮ ਮੋ ਕਉ ਤਾਰਿ ਕਹਾਂ ਲੈ ਜਈ ਹੈ ॥
ਸੋਧਉ ਮੁਕਤਿ ਕਹਾ ਦੇਉ ਕੈਸੀ ਕਰਿ ਪ੍ਰਸਾਦੁ ਮੋਹਿ
ਪਾਈ ਹੈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਤਾਰਨ ਤਰਨੁ ਤਬੈ
ਲਗੁ ਕਹੀਐ ਜਬ ਲਗੁ ਤਤੁ ਨ ਜਾਨਿਆ

ਅਬ ਤਉ ਬਿਮਲ ਭਏ ਘਟ ਹੀ ਮਹਿ ਕਹਿ
ਕਬੀਰ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੦੪)

ਅਰਥਾਤ—ਹੇ ਹਰੀ! ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰੋ ਤਾਂ ਦੱਸੋ ਫੇਰ ਮੁਕਤੀ ਕੀ ਹੋਈ (ਭਾਵ ਤੇਰਾ ਮੇਲ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਹੈ)? ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਜਦ ਆਪ ਹੀ ਅਨੇਕ ਹੋ ਕੇ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਕੋਈ ਦਵੈਤ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹੋ? ਹੇ ਰਾਮ! ਮੈਂ ਪੁੱਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮੁਕਤੀ ਜੇ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਹੈ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਥੇ ਦਿਉਗੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸਾਂ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੁਕਤੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਅੱਗੇ ਹੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਪਾ ਲਈ ਹੋਈ ਹੈ? ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕਿ ਉਹ ਤਾਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੀਵ ਤਰਦੇ ਹਨ ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਹੀ ਕਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਅਸਲੀਅਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਅੰਦਰ ਮੈਲ-ਰਹਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ ਤੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਪਸੀਜ ਗਿਆ ਹੈ।

ਬੱਸ ਇਹ ਹੈ ਮੁਕਤੀ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨੇੜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਨੇੜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਜੀਵ ਆਪ ਹੀ ਤਰਣ-ਤਾਰਣ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪੇ ਤੋਂ ਸੋਝੀ ਹੋ ਕੇ ਏਸੇ ਆਪੇ ਨਾਲ ਆਪੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਉਸ ਸਰਵ-ਆਪੇ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਤਰਣ-ਤਾਰਣ ਹੋਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਓਨਾ ਚਿਰ ਹੀ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਇਸ ਬੁਨਿਆਦੀ ਗੱਲ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਜਾਂਦੀ। ਜਦ ਏਕ ਹੀ ਅਨੇਕ ਵਿਚ ਵਰਤਦਾ ਦਿਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਾ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਇਕ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੁਕਤੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹੋ ਸਹਿਜ ਹੈ। ਇਸ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਆਇਆਂ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਸੁਖ ਆਰਾਮ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਧੰਦੇ ਵੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਮੁੱਕ ਕੇ ਵਿਹਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਮੁਕਤੀ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਗਲ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸੇਵਾ ਦੇ ਰਾਹ ਤੋਰਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਬੇਗ਼ਰਜ਼ੀ ਆ ਗਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਣਾ ਆਪਾ ਰਹਿ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਕੰਮਾਂ ਨਾਲ ਪਕੜ ਜਾਂ ਬੰਧਨ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬੰਧਨ ਰਹਿਤ ਹਾਲਤ ਵਿਚੋਂ

ਅਸਲ ਸਦੀਵੀ ਸੁਖ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਜੀਵਨ ਕੁਦਰਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਤੇ ਨਾਰਮਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਦਾ-ਅਨੰਦ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਜਿਸ਼ ਵਿਚ ਛੋਟੇ ਮੋਟੇ ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਇੱਕੋ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ :—

ਜੋ ਨਰੁ ਦੁਖ ਮੈ ਦੁਖੁ ਨਹੀ ਮਾਨੈ ॥ ਸੁਖ ਸਨੇਹੁ
ਅਰੁ ਭੈ ਨਹੀ ਜਾ ਕੈ ਕੰਚਨ ਮਾਟੀ ਮਾਨੈ ॥ ੧ ॥
ਰਹਾਉ ॥ ਨਹ ਨਿੰਦਿਆ ਨਹ ਉਸਤਤਿ
ਜਾ ਕੈ ਲੋਭੁ ਮੋਹੁ ਅਭਿਮਾਨਾ ॥ ਹਰਖ ਸੋਗ ਤੇ
ਰਹੈ ਨਿਆਰਉ ਨਾਹਿ ਮਾਨ ਅਪਮਾਨਾ ॥ ੧ ॥
ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਸਗਲ ਤਿਆਗੈ ਜਗ ਤੇ ਰਹੈ
ਨਿਰਾਸਾ ॥ ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਜਿਹ ਪਰਸੈ ਨਾਹਨਿ
ਤਿਹ ਘਟਿ ਬ੍ਰਹਮੁ ਨਿਵਾਸਾ ॥੨॥ ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ
ਜਿਹ ਨਰ ਕਉ ਕੀਨੀ ਤਿਹ ਇਹ ਜੁਗਤਿ
ਪਛਾਨੀ ॥ ਨਾਨਕ ਲੀਨ ਭਇਓ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿਉ
ਜਿਉ ਪਾਨੀ ਸੰਗਿ ਪਾਨੀ ॥ ੩ ॥ ੧੧ ॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯ ॥ (ਪੰਨਾ ੬੩੩)

ਅਰਥਾਤ—"ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਦੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਘਬਰਾਂਦਾ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਦਾ ਸੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਮੋਹ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਨਹੀਂ ਜੋ ਸੋਨੇ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਤੁੱਲ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਨਿੰਦਾ ਬੁਰਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤੇ ਨਾ ਖ਼ੁਸ਼ਾਮਦ ਭਰੀ ਉਸਤਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਭ, ਮੋਹ ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਜੋ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਤੇ ਗ਼ਮੀ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਦਰ ਜਾਂ ਨਿਰਾਦਰੀ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਜੋ ਇੱਛਾਵਾਂ ਤੇ ਉਮੀਦਾਂ ਸਭ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਨਾਲ ਕੋਈ ਆਸਾਂ ਨਹੀਂ ਬੰਨ੍ਹਦਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਾਮ ਤੇ ਕਰੋਧ ਛੋਂਹਦੇ ਨਹੀਂ (ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ), ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਹੀ ਇਸ ਜੀਵਨ-ਜੁਗਤੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਹੇ

ਨਾਨਕ, ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਅ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਮਿਲ ਕੇ ਇਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਏਸੇ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਆਗਿਆ ਆਤਮ ਹਿਤਾਵੈ ॥ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਸੋਊ ਕਹਾਵੈ ॥ ਤੈਸਾ ਹਰਖੁ ਤੈਸਾ ਉਸੁ ਸੋਗੁ ॥ ਸਦਾ ਅਨੰਦੁ ਤਹ ਨਹੀ ਬਿਓਗੁ ॥ ਤੈਸਾ ਸੁਵਰਨੁ ਤੈਸੀ ਉਸ ਮਾਟੀ ॥ ਤੈਸਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਤੈਸੀ ਬਿਖੁ ਖਾਟੀ ॥ ਤੈਸਾ ਮਾਨੁ ਤੈਸਾ ਅਭਿਮਾਨੁ ॥ ਤੈਸਾ ਰੰਕੁ ਤੈਸਾ ਰਾਜਾਨੁ ॥ ਜੋ ਵਰਤਾਏ ਸਾਈ ਜੁਗਤਿ ॥ ਨਾਨਕ ਓਹੁ ਪੁਰਖੁ ਕਹੀਐ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ॥ ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ (ਪੰਨਾ ੨੭੫)

ਅਰਥਾਤ—"ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭ ਦੀ ਆਗਿਆ ਪਿਆਰੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੈ। ਉਸ ਲਈ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਤੇ ਗ਼ਮੀ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਹਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਸਦਾ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਯੋਗ (ਵਿਛੋੜਾ) ਰਿਹਾ ਹੀ ਨਹੀਂ (ਤੇ ਦੁੱਖ, ਵਿਛੋੜੇ ਤੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ)। ਉਸ ਲਈ ਸੋਨਾ ਤੇ ਮਿੱਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤੇ ਕੌੜੀ ਜ਼ਹਿਰ, ਮਾਨ ਤੇ ਅਪਮਾਨ (ਨਿਰਾਦਰੀ) ਅਮੀਰੀ ਤੇ ਗ਼ਰੀਬੀ ਇਕ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਜੋ ਹਰੀ ਵਲੋਂ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਓਸੇ ਨੂੰ ਉਹ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਹੇ ਨਾਨਕ ! ਐਸੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਹੀ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਨਿਰਵਾਣ ਪਦ, ਪਰਮ ਪਦ ਬੇਗਮਪੁਰਾ ਆਦਿਕ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਜਾਂ ਚੌਥਾ ਪਦ (ਸਹਿਜ) ਹੈ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਗਉੜੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪਦ ਦਾ ਵਰਣਨ ਇਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ :—

ਸਾਧੋ ਮਨ ਕਾ ਮਾਨੁ ਤਿਆਗਉ ॥ ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਸੰਗਤਿ ਦੁਰਜਨ ਕੀ ਤਾ ਤੇ ਅਹਿਨਿਸਿ ਭਾਗਉ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸੁਖੁ ਦੁਖੁ ਦੋਨੋ ਸਮ ਕਰਿ ਜਾਨੈ ਅਉਰੁ ਮਾਨੁ ਅਪਮਾਨਾ ॥ ਹਰਖ ਸੋਗ ਤੇ ਰਹੈ ਅਤੀਤਾ ਤਿਨਿ ਜਗਿ ਤਤੁ ਪਛਾਨਾ ॥ ੧ ॥ ਉਸਤਤਿ ਨਿੰਦਾ ਦੋਊ ਤਿਆਗੈ

ਖੋਜੈ ਪਦੁ ਨਿਰਬਾਨਾ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਇਹੁ ਖੇਲੁ
ਕਠਨੁ ਹੈ ਕਿਨਹੂੰ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਨਾ ॥ (ਪੰਨਾ ੨੧੯)

ਅਰਥਾਤ—ਹੇ ਸਾਧੋ ! ਮਨ ਦਾ ਮਾਨ ਛੱਡ ਦਿਓ। ਕਾਮ, ਕਰੋਧ ਅਤੇ ਮੰਦੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ 'ਚੋਂ ਸਦਾ ਦੂਰ ਰਹੇ ਜੋ ਪੁਰਖ ਸੁਖ ਤੇ ਦੁੱਖ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਮਾਨ ਤੇ ਨਿਰਾ-ਦਰੀ ਇਕ ਹਨ, ਜੋ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਤੇ ਗ਼ਮੀ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਹੀ ਜਗਤ ਅੰਦਰ ਤਤ ਰੂਪ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਉਸਤਿਤ ਅਤੇ ਨਿੰਦਾ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਤੁਰੀਆ ਪਦ (ਦੁੱਖ ਰਹਿਤ ਚੌਥਾ ਪਦ) ਲੱਭਦਾ ਹੈ। ਪਰ, ਹੇ ਨਾਨਕ ਇਹ ਖੇਡ ਹੈ ਬਹੁਤ ਕਠਿਨ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਨੇ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਮਝਿਆ ਹੈ।"

ਇਹ ਖੇਲ ਸਚਮੁਚ ਹੀ ਬੜਾ ਕਠਿਨ ਹੈ।

ਕਬੀਰ ਮੁਕਤਿ ਦੁਆਰਾ ਸੰਕੁਰਾ ਰਾਈ ਦਸਏਂ ਭਾਇ ॥
ਮਨੁ ਤਉ ਮੈਗਲੁ ਹੋਇ ਰਹਿਓ ਨਿਕਸੋ ਕਿਉ ਕੈ ਜਾਇ ॥
ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੬੭)

ਅਰਥਾਤ—ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ, ਹੇ ਕਬੀਰ ! ਬੜਾ ਤੰਗ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਰਾਈ ਦੇ ਦਾਣੇ ਦੇ ਦਸਵੇਂ ਹਿੱਸੇ ਬਰਾਬਰ ਸਮਝੋ। ਪਰ ਮਨ ਤਾਂ (ਹੰਕਾਰ ਨਾਲ) ਹਾਥੀ ਬਣਿਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਨਿੱਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚੋਂ ਕਿਵੇਂ ਨਿਕਲੇਗਾ (ਭਾਵ ਮਾਨ ਰਹਿਤ) ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਇਹ ਅਸਲ ਮੁਕਤੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਬਾਕੀ ਕਲਪਿਤ ਮੁਕਤੀਆਂ ਤੁੱਛ ਹਨ।

ਰਾਜੁ ਨ ਚਾਹਉ ਮੁਕਤਿ ਨ ਚਾਹਉ
ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਚਰਨ ਕਮਲਾਰੇ ॥
ਦੇਵ ਗੰਧਾਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ (ਪੰਨਾ ੫੩੪)

ਅਰਥਾਤ— ਨਾ ਮੈਨੂੰ ਰਾਜ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਮੁਕਤੀ ਦੀ। ਮੈਨੂੰ ਕੇਵਲ ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਕਿਤਨੀ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਇਹ ਮਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਗਾ-ਤਾਰ ਆਨੰਦ ਹੀ ਅਨੰਦ ਹੈ। ਏਥੇ ਛਿੰਨ ਭੰਗਰ ਦੁੱਖ ਤੇ ਸੁਖ, ਹਾਣ ਤੇ ਲਾਭ, ਸਨੇਹ ਤੇ ਵਿਰੋਧ, ਹਰਖ ਤੇ ਸੋਗ, ਉਸਤਿਤ ਤੇ ਨਿੰਦਾ,

ਮਾਨ ਤੇ ਅਪਮਾਨ ਆਦਿਕ ਰਹੇ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਕੰਚਨ ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਇਕ ਸਾਮਾਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਦੋਸਤ ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਫ਼ਰਕ ਉਡ ਗਏ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਪੁਰਸ਼ ਰੱਬ ਦੀ ਉਸ ਸੱਚੋ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਵਾਸੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ 'ਆਪਿ ਸਤਿ ਕੀਆ ਸਭੁ ਸਤਿ' ਕਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਕ ਦੁਨੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈ ਜੋ ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਮੋਹ, ਪਿਆਰ ਤੇ ਲਾਲਚਾਂ ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ ਰਚ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਝੂਠੀ ਦੁਨੀਆਂ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਉਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਛਿੰਨ-ਭੰਗਰ ਹਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅੰਤਮ ਦੁੱਖ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਹਰ ਇਨਸਾਨ ਲਈ ਖ਼ੁਰਾਕ ਦਾ ਖਾਣਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਸੱਚ ਹੈ ਪਰ ਸਵਾਦਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਗ਼ੁਲਾਮ ਹੋ ਕੇ ਖਾਣਾ ਜਾਂ ਲੋੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖਾਣਾ, ਇਹ ਝੂਠ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਦੁੱਖ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਰੀਰ ਰੋਗੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਇਹ ਦੁਨੀਆਂ ਰੱਬ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਝੂਠੀ ਤੇ ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਦੁਨੀਆਂ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪ ਖੜ੍ਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਕੂੜੇ, ਧੂੰਏਂ ਦਾ ਪਹਾੜ, ਸੁਪਨਾ, ਰੇਤ ਦੀ ਕੰਧ, ਮ੍ਰਿਗ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਬੱਦਲ ਦੀ ਛਾਈ ਕਰਕੇ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕੂੜੁ ਰਾਜਾ ਕੂੜੁ ਪਰਜਾ ਕੂੜੁ ਸਭੁ ਸੰਸਾਰੁ ॥

ਵਾਰ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧ ॥ (ਪੰਨਾ ੪੬੮)

ਅਰਥਾਤ—ਰਾਜਾ ਤੇ ਪਰਜਾ ਕੂੜ ਹਨ। ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਕੂੜਾ ਹੈ।

ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਸੋਰਠਿ ਵਿਚ ਕੂੜੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਇਕ ਅਲੰਕਾਰ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ :—

ਨਰਪਤਿ ਏਕੁ ਸਿੰਘਾਸਨਿ ਸੋਇਆ ਸੁਪਨੇ ਭਇਆ ਭਿਖਾਰੀ ॥
ਅਛਤ ਰਾਜ ਬਿਛੁਰਤ ਦੁਖੁ ਪਾਇਆ ਸੋ ਗਤਿ ਭਈ ਹਮਾਰੀ ॥
(ਪੰਨਾ ੬੫੭)

ਅਰਥਾਤ—ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਉਸ ਰਾਜੇ ਵਾਂਙ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਸਿੰਘਾਸਨ 'ਤੇ ਸੁੱਤਾ-ਸੁੱਤਾ ਕਿਤੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਭਿਖਾਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਰਾਜ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ-ਸੁੰਦਿਆਂ ਰਾਜ ਦੇ ਫ਼ਰਜ਼ੀ ਵਿਛੋੜੇ ਤੋਂ ਹੀ ਉਹ ਦੁੱਖ ਮਨਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹੋ ਹਾਲਤ ਸਾਡੀ ਹੈ।

ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਇਲਮ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਇਸ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਤੋਂ ਵਾਂਞਿਆਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੁੱਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਇਕ ਝੂਠੀ ਤੇ ਫ਼ਰਜ਼ੀ ਦੁਨੀਆਂ ਬਣਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਜ, ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੁਆਰਾ ਉੱਚੀ ਸੁਰਤ ਦੇ ਕੇ ਜੀਵ ਦੀ ਇਸ ਆਪਣੀ ਬਣਾਈ ਫ਼ਰਜ਼ੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਢਾਹੁਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਦੁਨੀਆਂ ਗ਼ਲਤ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਜੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਇਨਸਾਨ ਦੀਆਂ ਵੈਰੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਉਹ ਮਿੱਤਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸੋਚਣੀ ਹੀ ਗ਼ਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਜੋ ਛਡਨਾ ਸੁ ਅਸਥਿਰੁ ਕਰਿ ਮਾਨੈ ॥
ਜੋ ਹੋਵਨੁ ਸੋ ਦੂਰਿ ਪਰਾਨੈ ॥
ਛੋਡਿ ਜਾਇ ਤਿਸ ਕਾ ਸ੍ਰਮੁ ਕਰੈ ॥
ਸੰਗਿ ਸਹਾਈ ਤਿਸੁ ਪਰਹਰੈ ॥
ਚੰਦਨ ਲੇਪੁ ਉਤਾਰੈ ਧੋਇ ॥
ਗਰਧਬ ਪ੍ਰੀਤਿ ਭਸਮ ਸੰਗਿ ਹੋਇ ॥

ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ (ਪੰਨਾ ੨੬੭)

ਅਰਥਾਤ—ਜੋ ਚੀਜ਼ ਛੱਡ ਜਾਣੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਜੀਵ ਸਦੀਵੀ ਮੰਨ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਜੋ ਨਹੀਂ ਟਾਲਣ ਵਾਲੀ (ਜਿਵੇਂ ਮੌਤ ਹੈ) ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਉਸ ਲਈ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਸਦਾ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਖੋਤੇ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਭਸਮ ਨਾਲ ਹੈ, ਉਹ ਚੰਦਨ ਦੇ ਲੇਪ ਨੂੰ ਲਾਹ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦਾ। ਫਿਰ ਕਿਹਾ ਹੈ :—

ਕਉਡੀ ਬਦਲੇ ਰਤਨੁ ਤਿਆਗਹਿ ॥

ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੯੫)

ਅਰਥਾਤ—ਕੌਡੀ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਰਤਨਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਹੋਰ ਕਿਹਾ ਹੈ :—

ਜੋ ਪਰਾਇਓ ਸੋਈ ਅਪਨਾ ॥ ਜੋ ਤਜਿ ਛੋਡਨ ਤਿਸੁ ਸਿਉ
ਮਨੁ ਰਚਨਾ ॥ ੧ ॥ ਕਹਹੁ ਗੁਸਾਈ ਮਿਲੀਐ ਕੇਹ ॥ ਜੋ

ਬਿਬਰਜਤ ਤਿਸ ਸਿਉ ਨੇਹ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਝੂਠੁ ਬਾਤ ਸਾ
ਸਚੁ ਕਰਿ ਜਾਤੀ ॥ ਸਤਿ ਹੋਵਨੁ ਮਨਿ ਲਗੈ ਨਾ ਰਾਤੀ ॥੨॥
ਬਾਵੈ ਮਾਰਗੁ ਟੇਢਾ ਚਲਨਾ ॥ ਸੀਧਾ ਛੋਡਿ ਅਪੂਠਾ ਬੁਨਨਾ ॥
੩ ॥ ਦੁਹਾ ਸਿਰਿਆ ਕਾ ਖਸਮੁ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ ॥ ਜਿਸੁ ਮੇਲੇ
ਨਾਨਕ ਸੋ ਮੁਕਤਾ ਹੋਈ ॥੪॥੨੯॥੯੮॥

ਗਉੜੀ ਗੁਅਰੇਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੮੫)

ਅਰਥਾਤ—ਜੋ ਚੀਜ਼ ਪਰਾਈ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਣਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਛੱਡ ਜਾਣੀ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਹੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ! ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲੇ ਜਿਸ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮੋਹ ਪਾਇਆ ਹੈ ਜੋ ਤਿਆਗਣ ਯੋਗ ਹਨ । ਝੂਠ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਸੱਚ ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਸੱਚ ਹੈ ਉਹ ਉਸ ਦਿਲੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਜੀਵ ਟੇਡੇ ਰਾਹ ਪੈ ਕੇ ਟੇਡਾ ਹੀ ਚੱਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਧਾ ਰਾਹ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਪੁੱਠੇ ਰਾਹੇ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਲੋਕ ਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹਰੀ ਆਪ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਿਸੇ (ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ) ਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਹੇ ਨਾਨਕ! ਉਹ ਮੁਕਤ ਹੈ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਸਹਿਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਠੀਕ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਜੀਤਿ ਲਏ ਓਇ ਮਹਾ ਬਿਖਾਦੀ ਸਹਜ ਸੁਹੇਲੀ ਬਾਣੀ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਮਨਿ ਭਇਆ ਪਰਗਾਸਾ ਪਾਇਆ ਪਦੁ ਨਿਰਬਾਣੀ ॥

ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥ (ਪੰਨਾ ੨੦੬)

ਅਰਥਾਤ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਮਾਦਿਕ ਮਹਾਂ ਬਿਖਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਸਹਜੇ ਹੀ ਸੁਖਦਾਈ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਚਾਨਣ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਬਾਣ ਅਵੱਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ।

ਫਿਰ ਉਹ ਮਨ ਦੇ ਗ਼ੁਲਾਮ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਮਨ ਜੀਤੈ ਜਗੁ ਜੀਤੁ ॥

ਜੇ ਮਨ ਸੇਵਕ ਹੋ ਕੇ ਚੱਲੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਕੱਢਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਲਕ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਬਰਬਾਦ ਕਰਕੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਸੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ:

"Mind is a useful servant but a bad master."

ਅਰਥਾਤ—"ਮਨ ਗ਼ੁਲਾਮ ਹੋ ਕੇ ਰਹੈ ਤਾਂ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਮਾਲਕ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਬੁਰਾ ਹੈ।"

ਜਦ ਸਹਿਜ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਕੁਦਰਤੀ ਆਪੇ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਸਭ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਰੁੱਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਕੀਮਤਾਂ ਗ਼ਲਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ, ਸਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਸੁੱਖਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਹਿਲੂ 'ਤੇ 'ਧਰਮ ਕੀ ਹੈ' ਦੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਏਥੇ ਹੋਰ ਵਿਸਥਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।

ਇਸ ਲੇਖ ਨੂੰ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸਮਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਸ਼ਬਦ ਦੀਆਂ ਕਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੁਕਾਂ ਇਸ ਲੇਖ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਰਾ ਸ਼ਬਦ ਏਥੇ ਦੇਣ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਵਿਚਾਰ ਵਧੇਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਵੇਗੀ। ਸ਼ਬਦ ਇਹ ਹੈ:

ਸਹਜੈ ਨੋ ਸਭ ਲੋਚਦੀ ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਪਾਇਆ ਨ ਜਾਇ ॥
ਪੜਿ ਪੜਿ ਪੰਡਿਤ ਜੋਤਕੀ ਥਕੇ ਭੇਖੀ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਇ ॥
ਗੁਰ ਭੇਟੇ ਸਹਜੁ ਪਾਇਆ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ ਰਜਾਇ ॥
੧ ॥ ਭਾਈ ਰੇ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਸਹਜੁ ਨ ਹੋਇ ॥ ਸਬਦੈ ਹੀ ਤੇ
ਸਹਜੁ ਊਪਜੈ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਸਚੁ ਸੋਇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥
ਸਹਜੇ ਗਾਵਿਆ ਥਾਇ ਪਵੈ ਬਿਨੁ ਸਹਜੈ ਕਥਨੀ ਬਾਦਿ ॥
ਸਹਜੇ ਹੀ ਭਗਤਿ ਊਪਜੈ ਸਹਜਿ ਪਿਆਰਿ ਬੈਰਾਗਿ ॥
ਸਹਜੈ ਹੀ ਤੇ ਸੁਖ ਸਾਤਿ ਹੋਇ ਬਿਨੁ ਸਹਜੈ ਜੀਵਣੁ
ਬਾਦਿ ॥ ੨ ॥ ਸਹਜਿ ਸਾਲਾਹੀ ਸਦਾ ਸਦਾ ਸਹਜਿ
ਸਮਾਧਿ ਲਗਾਇ ॥ ਸਹਜੇ ਹੀ ਗੁਣ ਊਚਰੈ ਭਗਤਿ ਕਰੇ

ਲਿਵ ਲਾਇ॥ ਸਬਦੇ ਹੀ ਹਰਿ ਮਨਿ ਵਸੈ ਰਸਨਾ ਹਰਿ ਰਸੁ ਖਾਇ ॥ ੩ ॥ ਸਹਜੇ ਕਾਲੁ ਵਿਡਾਰਿਆ ਸਚ ਸਰਣਾਈ ਪਾਇ ॥ ਸਹਜੇ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਸਚੀ ਕਾਰ ਕਮਾਇ ॥ ਸੇ ਵਡਭਾਗੀ ਜਿਨੀ ਪਾਇਆ ਸਹਜੇ ਰਹੇ ਸਮਾਇ ॥ ੪ ॥ ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਸਹਜੁ ਨ ਉਪਜੈ ਮਾਇਆ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ॥ ਮਨਮੁਖ ਕਰਮ ਕਮਾਵਣੇ ਹਉਮੈ ਜਲੈ ਜਲਾਇ ॥ ਜੰਮਣੁ ਮਰਣੁ ਨ ਚੂਕਈ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਆਵੈ ਜਾਇ ॥ ੫ ॥ ਤ੍ਰਿਹੁ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚਿ ਸਹਜੁ ਨ ਪਾਈਐ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਇ ॥ ਪੜੀਐ ਗੁਣੀਐ ਕਿਆ ਕਥੀਐ ਜਾ ਮੁੰਢਹੁ ਘੁਥਾ ਜਾਇ ॥ ਚਉਥੇ ਪਦ ਮਹਿ ਸਹਜੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਲੈ ਪਾਇ ॥ ੬ ॥ ਨਿਰਗੁਣ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ ਸਹਜੇ ਸੋਝੀ ਹੋਇ ॥ ਗੁਣਵੰਤੀ ਸਾਲਾਹਿਆ ਸਚੇ ਸਚੀ ਸੋਇ ॥ ਭੁਲਿਆ ਸਹਜਿ ਮਿਲਾਇਸੀ ਸਬਦਿ ਮਿਲਾਵਾ ਹੋਇ ॥ ੭ ॥ ਬਿਨੁ ਸਹਜੈ ਸਭੁ ਅੰਧੁ ਹੈ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਗੁਬਾਰੁ ॥ ਸਹਜੇ ਹੀ ਸੋਝੀ ਪਈ ਸਚੈ ਸਬਦਿ ਅਪਾਰਿ ॥ ਆਪੇ ਬਖਸਿ ਮਿਲਾਇਅਨੁ ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਕਰਤਾਰਿ ॥ ੮ ॥ ਸਹਜੇ ਅਦਿਸਟੁ ਪਛਾਣੀਐ ਨਿਰਭਉ ਜੋਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ॥ ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਕਾ ਇਕੁ ਦਾਤਾ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਵਣਹਾਰੁ ॥ ਪੂਰੈ ਸਬਦਿ ਸਲਾਹੀਐ ਜਿਸ ਦਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ॥ ੯ ॥ ਗਿਆਨੀਆ ਕਾ ਧਨੁ ਨਾਮੁ ਹੈ ਸਹਜਿ ਕਰਹਿ ਵਾਪਾਰੁ ॥ ਅਨਦਿਨੁ ਲਾਹਾ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਲੈਨਿ ਅਖੁਟ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰ ॥ ਨਾਨਕ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵਈ ਦੀਏ ਦੇਵਣਹਾਰਿ ੧੦ ॥ (ਪੰਨਾ ੬੮)

ਅਰਥਾਤ—ਸਹਿਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਸਾਰੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬਿਨਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਇਹ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਨਹੀਂ।

ਜੋਤਸ਼ੀ ਤੇ ਪੰਡਿਤ, ਸਹਿਜ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ, ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਥੱਕ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਭੇਖੀ ਵੀ ਇਹ ਭਾਲ ਕਰਦਿਆਂ ਭਰਮਾਂ ਵਿਚ ਭੁੱਲੇ

ਭਟਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿਜ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਮੇਲ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸਹਿਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੇ ਹਰੀ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਹੇ ਭਰਾਵੋ! ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਹਿਜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਸਹਿਜ ਉਪਜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਚੁ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਪਾ ਲਈਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਸਹਿਜ ਦੀ ਪਉੜੀ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਹਰੀ ਦਾ ਜੱਸ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਹ ਕਬੂਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਹਿਜ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਸਭ ਕਥਨੀ ਬੇਅਰਥ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਹਿਜ ਵਿਚੋਂ ਭਗਤੀ-ਭਾਵ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਹਿਜ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਲੇ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਵਾਲੇ ਹੋਈਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਦੇ ਗੁਣ ਉਪਜਦੇ ਹਨ)। ਸਹਿਜ ਤੋਂ ਹੀ ਸੁੱਖ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਬਿਨਾਂ ਸਹਿਜ ਜੀਵਨ ਬੇ-ਅਰਥ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਦਾ ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਹੋ ਕੇ ਸਾਲਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਜ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਟਿਕਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੀ ਜ਼ਬਾਨ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ, ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਹੀ ਉਚਾਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਲਿਵ ਵਿਚ ਭਗਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਹਰੀ, ਮਨ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਰਸਨਾ, ਹਰੀ ਰਸ ਮਾਣਦੀ ਹੈ। ਹਰੀ ਦੁਆਰਾ ਕਾਲ ਦਾ ਡਰ ਮਾਰ ਕੱਢਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸੱਚੀ ਸ਼ਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਸਹਿਜ ਦੁਆਰਾ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ, ਮਨ ਵਿਚ ਵੱਸ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਸੱਚੀ ਕਾਰ ਕਮਾਈ ਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਹਿਜ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਮੁੜ ਉਹ ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਸਮਾਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸਹਿਜ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਦਵੈਤ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਮਨਮੁਖ ਕਰਮ ਕਮਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਸੜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਜਨਮ ਮੁੱਕਦਾ ਨਹੀਂ ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਆਂਵਦਾ ਜਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਸਹਿਜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਧਰਮ ਵਿਚ ਭੁੱਲੇ ਫਿਰਨਾ ਹੈ। ਪੜ੍ਹਨ ਵਿਚਾਰਨ ਤੇ ਕਥਨ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ਹੈ ਜੇ ਮੁੱਢੋਂ ਹੀ ਕੋਈ ਗੁੰਮਰਾਹ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇ। (ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਉੱਤੇ) ਚੌਥਾ ਪਦ ਹੈ ਸਹਿਜ ਤੇ ਇਹ ਗੁਰਾਂ ਦਵਾਰਾ ਪੱਲੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਨਿਰਗੁਣ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਉਹ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਸਾਰ ਸਹਿਜ ਦੁਆਰਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੀ ਜੀਵ-ਰੂਪ ਇਸਤਰੀ ਜਦ ਹਰੀ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਸਾਲਾਹ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਦੀ ਸੱਚੀ ਸ਼ੋਭਾ ਦੀ ਕੀਮਤ ਪਤਾ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਓਹ ਹਰੀ ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ

ਸਹਿਜ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣਾ ਮੇਲ ਕਰਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਮੇਲ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦੁਆਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਹਿਜ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੀਵਨ ਹਨੇਰਾ ਹੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਇਹ ਮਾਇਆ ਦਾ ਅੰਨ੍ਹਾ ਪਸਾਰਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਹਿਜ ਦੁਆਰਾ ਸਹੀ ਸਮਝ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਸਹਿਜ ਸੱਚੇ ਹਰੀ ਦੇ ਆਪਾਰ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ ਹੈ। ਸਹਿਜ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਉਸ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ (ਨਾ ਦਿਸਣ ਵਾਲੇ) ਹਰੀ ਨੂੰ ਪਛਾਣੀਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਨਿਰੰ-ਕਾਰ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜੋਤ ਨਿਰਮਲ ਹੈ। ਉਹ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈ, ਜੋਤ ਸਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਜੋਤਾਂ (ਆਤਮਾਵਾਂ) ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਵਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਹਰੀ ਦਾ ਅੰਤ ਪਾਰ ਜਾਂ ਉਰਾਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਸਾਲਾਹ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਗਿਆਨੀਆਂ ਦਾ ਧਨ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਇਸ ਦਾ ਵਾਪਾਰ ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਹੋ ਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਹੀ ਲਾਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਤਮ ਭੰਡਾਰੇ ਅਮੁੱਕ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਦੇਵਣਹਾਰ ਦੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਦਾ ਕਦੇ ਖ਼ਾਤਮਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਇਸ ਉਤਲੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ, ਸਹਿਜ ਇਕ ਮਾਨਸਿਕ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਇਹ ਐਸੇ ਸੁੱਖ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਲੋਚਾ, ਜਾਣ ਚਾਹੇ ਅਜਾਣ ਸਭ ਨੂੰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਅਸਲ ਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਆਪਣਾ ਆਪ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੀਵਨ ਵਿਅਰਥ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਜਾਂ ਨਾਮ ਦਵਾਰਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸਭ ਕਿਸਮ ਦਾ ਗਾਵਿਆ ਤੇ ਸੁਣਿਆ, ਸਭ ਜਾਪ, ਭਗਤੀਆਂ, ਸਿਮਰਨ, ਸਮਾਧੀਆਂ ਤੇ ਸਿਫ਼ਤ ਸਾਲਾਹਾਂ ਆਦਿਕ ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਰਾਹੇ, ਤਾਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਸਹਿਜ ਦੀ ਪਉੜੀ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਮਾਇਆ ਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਦੇ ਵੀ ਸਹਿਜ ਨਹੀਂ ਉਪਜਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਸਹਿਜ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਉੱਤੇ, ਚੌਥਾ ਪਦ। ਸਹਿਜ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ 'ਸਭ ਅੰਧੁ' ਤੇ 'ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਗੁਬਾਰੁ' ਹੈ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਾਰਾ ਰੁਖ ਹੀ 'ਮੁੰਢਹੁ ਘੁਥਾ' ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

●

ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੋਸਾਇਟੀ (ਰਜਿ:) ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
ਵਲੋਂ
ਸੰਨ 1992 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ

ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ

੧. ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਫੋਟੋਆਂ ਦਾ ਇਕ ਅਜਾਇਬ-ਘਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਜਿਥੋਂ ਸਭ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

2. ਸੰਸਥਾ ਵਿਚ ਇਕ ਡਿਸਪੈਂਸਰੀ ਬਣਾਈ ਹੈ ਜਿਥੇ ਬਾਹਰੋਂ ਡਾਕਟਰ ਸੇਵਾ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ; ਜਿਸ ਦਾ ਦਵਾਈਆਂ ਦਾ ਖ਼ਰਚ ਲੱਗਭੱਗ ਤੀਹ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਸਾਲਾਨਾ ਹੈ।

3 ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਟੈਸਟਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਕਲੀਨੀਕਲ ਲੈਬੋਟਰੀ ਵੀ ਬਣਵਾਈ ਹੈ।

4, ਕੁਝ ਮਰੀਜ਼ ਜਦੋਂ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਕਿੱਤਾਕਾਰੀ ਸਿੱਖਿਆ' ਵੀ ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਸਿਲਾਈ ਕਢਾਈ ਕੁਰਸੀਆਂ ਬੁਣਨਾ, ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ ਬਣਾਉਣਾ ਆਦਿ।

5. 'ਸੂਰਜੀ ਊਰਜਾ ਤਾਪ-ਯੰਤਰ' ਸਾਰੀਆਂ ਵਾਰਡਾਂ ਵਿਚ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਲੱਗਭੱਗ 11,80,000/-ਰੁਪਏ ਖ਼ਰਚ ਆ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਬਿਜਲੀ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

6. ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਜਗ੍ਹਾ ਘੱਟ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਪਹਿਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਰ ਵਾਰਡ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਲੱਗਭੱਗ 2 ਕਰੋੜ ਤੋਂ ਉਪਰ ਖ਼ਰਚ ਆਏ ਹਨ।

7, ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ ਵਲੋਂ ਜ਼ਰੂਰਤ-ਮੰਦ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਹਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਇਕ ਇਕ ਬ੍ਰਾਂਚ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਲੰਧਰ ਵਿਚ ਜਗ੍ਹਾ ਖ਼ਰੀਦ ਕੇ ਇਮਾਰਤ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਸ

ਵਿਚ 40 ਮਰੀਜ਼ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤੇ ਲੱਗਭੱਗ 50 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਖ਼ਰਚ ਆ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। 6500 ਵਰਗ ਗਜ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਚ ਬਣੀ ਸੰਗਰੂਰ ਬ੍ਰਾਂਚ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ 25 ਮਾਰਚ 2001 ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇਸ ਬ੍ਰਾਂਚ ਵਿਚ ਇਸ ਵੇਲੇ 103 ਮਰੀਜ਼ ਹਨ। 200 ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਲਈ ਇਮਾਰਤ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦਾ Estimate ਲੱਗਭੱਗ ਦੋ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬ੍ਰਾਂਚ ਵਿਚ ਇਕ ਅਲੱਗ ਬਿਰਧ ਘਰ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ।

8. ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ ਵਿਚ ਬਹੁਤੇ ਰੋਗੀ ਦਿਮਾਗੀ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਦਵਾਈ ਨਹੀਂ ਖਾ ਸਕਦੇ ਇਸ ਲਈ ਟੈਕਨੀਕਲ ਸਟਾਫ਼ ਭਰਤੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ: ਫਾਰਮਾਸਿਸਟ, ਸਟਾਫ਼ ਨਰਸਾਂ, ਲੈਬੋਟਰੀ ਟੈਕਨੀਸ਼ਨ। ਹੁਣ ਰੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਦਵਾਈ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਤਕਰੀਬਨ 150 ਮਰੀਜ਼ ਠੀਕ ਕਰਕੇ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਲਾਵਾਰਸੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਸੁੱਧ-ਬੁੱਧ ਨਹੀਂ ਸੀ।

9. ਕਈ ਰੋਗੀ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਹੱਡੀਆਂ ਟੁੱਟੀਆਂ ਵਾਲੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸੰਸਥਾ ਦਾ 1½-1½ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਖ਼ਰਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਖ਼ੂਨ ਦੀ ਬਹੁਤ ਘਾਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਈਆਂ ਵਿਚ ਤਾਂ 4-5 ਗ੍ਰਾਮ ਹੀ ਖ਼ੂਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਕ-ਇਕ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ 3-4 ਯੂਨਿਟ ਖ਼ੂਨ ਦੇ ਦੇਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਕ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਬਰਸੀ 'ਤੇ ਖ਼ੂਨ-ਦਾਨ ਕੈਂਪ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਪ ਨੂੰ ਜਾਣ ਕੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲੇ ਜਥੇਦਾਰ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖ਼ੂਨ ਦਾ ਦਾਨ ਕਰਕੇ ਕੈਂਪ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਕੀਤਾ ਸੀ।

10. ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਇਹ ਦਿਲੀ ਇੱਛਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣੀ-ਮਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਾਅ ਕਰਨ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਸੰਬੰਧੀ ਸਾਹਿਤ

ਛਾਪ ਕੇ ਮੁਫ਼ਤ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਣ-ਵਿਭਾਗ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਹਰ ਸਾਲ ਸੈਂਕੜੇ ਰੁੱਖ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

11. ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਵਿਚ ਪਲੀਆਂ ਅਤੇ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋਈਆਂ 10-11 ਬੱਚੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਵੀ ਸੰਸਥਾ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

12. ਹਾਦਸਿਆਂ ਵਿਚ ਹੋਏ ਜ਼ਖ਼ਮੀਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਸੰਸਥਾ ਵਲੋਂ ਇਕ ਟਰੌਮਾ ਵੈਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਪੀੜਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਢਲੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਕੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ।

13. ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇਲਾਜ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਭੇਜਣ ਲਈ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਿੰਨ ਐਂਬੂਲੈਂਸਾਂ ਹਨ।

14. ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ ਵਿਚ 60 ਮੰਦ-ਬੁੱਧੀ ਬੱਚੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਸੰਸਥਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਛੋਟੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੰਸਥਾ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਹੈ ਕਿ ਮੰਦ-ਬੁੱਧੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇ। ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਲਈ ਬਣਾਵਟੀ ਅੰਗ ਬਣਾਏ ਜਾਣ, ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਬਾਕੀ ਹੋਰ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਸਟਾਫ਼ ਲਈ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ 9-10 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਜੀ. ਟੀ. ਰੋਡ ਤੇ 20 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਖ੍ਰੀਦੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ 1,91,15,433/- ਰੁਪਏ ਖ਼ਰਚ ਆ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

15. ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ "ਨੀਚਾ ਅੰਦਰਿ ਨੀਚ ਜਾਤਿ ਨੀਚੀ ਹੂ ਅਤਿ ਨੀਚ॥ ਨਾਨਕੁ ਤਿਨਕੈ ਸੰਗਿ ਸਾਥ ਵਡਿਆ ਸਿਉ ਕਿਆ ਰੀਸ॥" ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਜੀਵਨ ਜੀਵਿਆ। ਉਹ ਝੁੱਗੀਆਂ-ਝੌਂਪੜੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਤੋਂ ਵਧੀ ਚੀਜ਼ ਖਾਣ ਪੀਣ ਵਾਲੀ ਜਾਂ ਕੱਪੜੇ ਵਗੈਰਾ ਝੁੱਗੀਆਂ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਜਿੱਥੇ ਝੁੱਗੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ ਉਥੇ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਵਾਸਤੇ ਨਲਕਾ ਵੀ

ਲਗਵਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਹੁਣ ਸੰਸਥਾ ਵਲੋਂ ਝੁੱਗੀਆਂ ਵਿਚ Immunization Camp ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਉੱਥੇ ਇਕ ਸਕੂਲ ਵੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਤਾਬਾਂ, ਕਾਪੀਆਂ, ਪੈਨਸਿਲਾਂ ਵੀ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਤਨਖ਼ਾਹ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

16. ਹੋਰ ਗ਼ਰੀਬ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਫ਼ੀਸਾਂ ਤੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

17. ਬੂੱਟਰ ਕਲਾਂ (ਨੇੜੇ ਕਾਦੀਆਂ) ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਵਿਚ ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਆਦਰਸ਼ ਸਕੂਲ ਸੰਨ 1999 ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਅੱਜ 286 ਬੱਚੇ ਮੁਫ਼ਤ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। 2002 ਦੇ ਪੰਜਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਿਚ 17 ਵਿਚੋਂ 16 ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਅਵਲ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

18. ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਵਿਦਿਆ ਮੰਦਿਰ 1996 ਤੋਂ ਪਿੰਡ ਵੱਲਾ ਵਿਚ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ 256 ਬੱਚੇ ਦਾਖ਼ਲ ਹਨ।

19. ਟੀ. ਬੀ. ਇਕ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਬੀਮਾਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਮਰੀਜ਼ ਜੇ ਦਵਾਈ ਦਾ ਕੋਰਸ ਪੂਰਾ ਨਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਟੀ ਬੀ. ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਫੈਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਬੀਮਾਰੀ ਨੂੰ ਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਕਈ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਗ਼ਰੀਬ ਰੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਵਲੋਂ ਮੁਫ਼ਤ ਦਵਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

20. ਸੰਸਥਾ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵਾਰਡਾਂ ਵਿਚ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੁਣਨ ਲਈ ਡੈੱਕ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ।

21. ਜਲੰਧਰ ਜੀ. ਟੀ. ਰੋਡ 'ਤੇ ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ ਵਿਖੇ ਸੰਸਥਾ ਨੇ 20 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਖ਼ਰੀਦ ਲਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਲਾਵਾਰਸ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਹੋਸਟਲ, ਬਣਾਵਟੀ ਅੰਗ ਕੇਂਦਰ, ਇਕ ਸੀਨੀਅਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਤੇ ਇਕ ਮੰਦ-ਬੁੱਧੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ। ਅੱਜ

ਬਣਾਵਟੀ ਅੰਗ ਸੈਂਟਰ ਤੇ ਹੋਸਟਲ ਉਸਾਰੀ ਅਧੀਨ ਹਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਲੱਗਭੱਗ ਪਚਾਸੀ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਖ਼ਰਚ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਰੋਜ਼ ਦਾ ਖ਼ਰਚ 1,50,000/-ਰੁਪਏ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ 5 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਸਾਲਾਨਾ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਬਹੁਤੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਦੀਆਂ ਗੋਲਕਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸੰਗਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਦਾਨ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਸੁਹਿਰਦ ਦਾਨੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਹਰ ਪਲ ਆਪ ਸਭ ਦੇ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦਾਂ ਦੀ ਹੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਆਸ ਹੈ ਆਪ ਸਾਡੇ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਮਿਹਰ ਭਰਿਆ ਹੱਥ ਰੱਖੋਗੇ।

—ਡਾ: ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ

ਪ੍ਰਧਾਨ,

ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੋਸਾਇਟੀ (ਰਜਿ:) ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਅਪੀਲ

ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੋਸਾਇਟੀ (ਰਜਿ:) ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸੇਵਾਦਾਰ ਪਿੰਡਾਂ ਜਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੋਲਕ ਨਾਲ ਮਾਇਆ ਉਗਰਾਹੁਣ (ਬੱਸ ਅੱਡੇ ਅਤੇ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਛੱਡ ਕੇ) ਜਾਂ ਜਿਣਸ ਦੀ ਉਗਰਾਹੀ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਇਲਾਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੇਵਾਦਾਰ ਰਸੀਦ ਬੁੱਕਾਂ ਨਾਲ ਮਾਇਆ ਦੀ ਉਗਰਾਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸੰਗਤਾਂ ਜਿਣਸ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਆਪ ਦਫ਼ਤਰ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਜਾਂ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨ।

ਪ੍ਰਾਰਥਕ :—

ਡਾ: ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ

ਪ੍ਰਧਾਨ,

ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੋਸਾ: (ਰਜਿ:), ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਦੀਆਂ ਬ੍ਰਾਂਚਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ

ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸੰਨ 1947 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਬੀਮਾਰਾਂ, ਅਪਾਹਿਜਾਂ, ਲਾਵਾਰਸਾਂ, ਪਾਗਲ ਬੱਚਿਆਂ, ਮਰਦਾਂ, ਇਸ-ਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਅੰਗਹੀਣਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ-ਸੰਭਾਲ ਦਾਨੀ ਸੱਜਣਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਤੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰੰਤਰ ਕਰਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੰਸਥਾ ਦੀਆਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ।

(ੳ) **ਸ੍ਰੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ :** ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ
ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ : 01859-22798
ਬ੍ਰਾਂਚ ਮੈਨੇਜਰ : ਬੀਬੀ ਬਲਵਿੰਦਰ ਕੌਰ

(ਅ) **ਪੰਡੋਰੀ ਵੜੈਚ (ਮਜੀਠਾ ਰੋਡ) :** ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ 8 ਕਿਲੋਮੀਟਰ
ਬ੍ਰਾਂਚ ਮੈਨੇਜਰ : ਸ੍ਰ: ਕੰਵਲਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਥੇ ਗਊਸ਼ਾਲਾ ਵੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ 100 ਦੇ ਕਰੀਬ ਗਊਆਂ, ਵੱਛੇ ਤੇ ਵੱਛੀਆਂ ਹਨ।

(ੲ) **ਜਲੰਧਰ :** ਮਕਦੂਮਪੁਰਾ, ਧੋਬੀ ਮੁਹੱਲਾ (ਇਨਕਮਟੈਕਸ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ
ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ : 0181-238947

(ਸ) **ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ (ਪਲਸੌਰਾ) :**
ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ : 0172-697625
ਸ੍ਰੀ ਪੀ. ਸੀ. ਜੈਨ, ਮੈਂਬਰ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੋਸਾਇਟੀ
ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ : 0172-693850

(ਹ) **ਸੰਗਰੂਰ :** (ਧੂਰੀ ਰੋਡ ਤੇ ਸੰਗਰੂਰ ਤੋਂ 3 ਕਿਲੋਮੀਟਰ)
ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਤੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਕ ਸ੍ਰ: ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ
ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ : 0167-3236812
ਬ੍ਰਾਂਚ ਮੈਨੇਜਰ : ਸ੍ਰੀ ਰਾਜੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ
ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ : 0167-3235040

(ਕ) **ਮਾਨਾਂਵਾਲਾ :** (ਜੀ. ਟੀ. ਰੋਡ ਉਪਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ 10 ਕਿ: ਦੂਰ)
ਪ੍ਰਬੰਧਕ : ਸ੍ਰ: ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ : 0183-470247

ਸਮੂਹ ਬ੍ਰਾਂਚਾਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦਾ ਰੋਗੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 1 ਅਪਰੈਲ 2002 ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :

ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗੀ	— 166	ਨੇਤਰਹੀਣ	— 21
ਅਧਰੰਗ ਪੋਲੀਓ	— 43	ਏਡਜ਼ ਵਾਲੇ	— 03
ਮੰਦ ਬੁੱਧੀ	— 156	ਮਿਰਗੀ ਦੇ ਰੋਗੀ	— 93
ਗੂੰਗੇ ਬੋਲੇ	— 44	ਕੈਂਸਰ ਵਾਲੇ	— 02
ਬਿਰਧ	— 110	ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ	— 40
ਜ਼ਖ਼ਮੀ	— 43	ਨਵੇਂ ਜਨਮੇ ਬੱਚੇ	— 09
ਟੀ. ਬੀ. ਵਾਲੇ	— 29	ਠੀਕ ਹੋ ਗਏ	— 20
		ਕੁੱਲ ਮਰੀਜ਼	— 779

ਅਪੀਲ

ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਖ਼ਰਚ 1,60,000/-ਰੁਪਏ ਦੇ ਲੱਗਭੱਗ ਹੈ। ਮਾਨਵਤਾ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸੇਵਾ ਦੇ ਕੁੰਭ ਨੂੰ ਬੜੇ ਬਿਖ਼ਮ ਪੈਂਡਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਆਪਣੀ 88 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਤੱਕ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਜਾਤ, ਮਜ਼੍ਹਬ, ਰੰਗ ਤੇ ਨਸਲ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦੇ ਅਕੀਦੇ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨਿਭਾਇਆ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਪੀੜਤ ਲੋਕਾਈ ਦੇ ਦਰਦ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਹਿੱਤ ਜਿਥੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪ੍ਰਾਣੀ-ਮਾਤਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਤੇ ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ, ਰੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲਾਉਣ, ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਪਰਨ ਵਾਲੇ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣੂੰ ਕਰਾਉਣ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ, ਕਿਤਾਬਚਿਆਂ ਤੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਮੁਫ਼ਤ ਵੰਡਾਈ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਪੂਰਨਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਬਿਨੈ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ ਵਿਚ ਸੇਵਾ-ਸੰਭਾਲ ਤੇ ਇਲਾਜ ਹਿੱਤ ਰਹਿ ਰਹੇ ਲਾਵਾਰਸ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਗੱਫੇ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਨਾਉਂ ਭੇਜਣ ਤੇ ਭਿਜਵਾਉਣ ਦੀ ਕਿਰਪਾਲਤਾ ਕਰਨ।

ਬਿਨੈਕਾਰ :

ਡਾ: ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ

ਮੁੱਖ ਸੇਵਾਦਾਰ,

ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਪਿੰਗਲਵਾੜਾ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੋਸਾਇਟੀ (ਰਜਿ:) ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ : 584586, 584713. ਫ਼ੈਕਸ : 584586